

UNIVERSITATEA BABEȘ–BOLYAI CLUJ NAPOCA
FACULTATE DE TEOLOGIE ROMANO-CATOLICĂ
DEPARTAMENTUL DE TEOLOGIE ROMANO-CATOLICĂ

LUCRARE DE DISERTAȚIE

COORDONATOR ȘTIINȚIFIC:

Dr. Nóda Mózes

Candidat:

Bodó Imola-Kinga

ClujNapoca

2023

UNIVERSITATEA BABEȘ–BOLYAI CLUJ NAPOCA
FACULTATE DE TEOLOGIE ROMANO-CATOLICĂ
DEPARTAMENTUL DE TEOLOGIE ROMANO-CATOLICĂ

PE URMELE NOBILIMII

**Rolul familiei conților Mikes din Zăbala în edificarea Bisericii și a comunității
a familiei contelui Mikes în secolele XIX-XX**

COORDONATOR ȘTIINȚIFIC:

Dr. Nóda Mózes

Candidat:

Bodó Imola-Kinga

ClujNapoca

2023

BABEŞ–BOLYAI TUDOMÁNYEGYETEM
RÓMAI KATOLIKUS TEOLÓGIA KAR
RÓMAI KATOLIKUS DIDAKTIKAI INTÉZET

NEMESI LÁBNYOMOK

A zabolai gróf Mikes család egyház- és közösségépítése a XIX-XX. században

Vezetőtanár:

Dr. Nóda Mózes

Jelölt:

Bodó Imola-Kinga

Kolozsvár

2023

Tartalomjegyzék

Bevezetés.....	5
1. A felsőháromszéki nemesek munkássága	6
1.1. Az altorjai Apor család.....	6
1.2. A zabolai Basa család.....	8
1.3. Az ozsdolai Kun család	10
2. A helyi Mikes család lányomai.....	11
2.1. A szabadságharc nevében! – János, Benedek és Kelemen	12
2.1.1. A főparancsnok gróf: Mikes János (1803-1880).....	12
2.1.2. Mikes Benedek, az őrség szervezője (1819-1878).....	14
2.1.3. Az ezredes gróf– Mikes Kelemen (1820-1849).....	15
2.2. Építő vállalkozások.....	17
2.2.1. A forradalomtól a vállalatokig- Mikes Benedek törekvései.....	17
2.2.2. A fejlesztő gróf– Mikes Ármin (1868-1944)	21
2.3. A grófnő a gyermekek között	26
2.3.1. Termékeny barátság: SzentkeresztyStephanie és Bethlen Klementina	26
2.3.2. Árvaházat Zabolának!	28
2.3.3. Teljes szívvel adakozni	32
2.4. „Non confundar.”– Gróf Mikes János püspök (1876-1945)	35
2.5. Heraldikai elemzés a tevékenységek tükrében	40
3. Örökölt munka: A ma is élő leszármazottak története.....	40
Összegzés	45
Rezumat.....	48
Summary.....	51
Függelék	54
Bibliográfia.....	55

Bevezetés

Történelmünk évszázadai során a politikai, életmódbeli változások mellett egy dolog állandó maradt: mindig voltak szegényebb és módosabb rétegek, ahogy mindig lesznek is. A társadalmi osztályok közötti harcok, ellenségeskedések mellett mindannyian hozzájárultak a társadalmak fejlődéséhez. Mindannyian dolgoztak a pénzért, harcoltak a békéért, vérüket adták azért, hogy szabadságban élhessünk ma.

Dolgozatom címe, *Nemesi lábnyomok* azt a célt mutatja, hogy a felsőháromszéki nagybirtokos réteg fennmaradt épületeit, ma is „élő” eszméit, hasonlóan munkálkodó örököseit bemutassam az olvasónak. Ez nem működhet anélkül, hogy a felmenőket legalább röviden be ne mutassam. Így a cím második felében látható a leszűkített kör: *A zabolai gróf Mikes család egyház- és közösségépítése a XIX-XX. században*. Évekkel ezelőtt kezdtem foglalkozni a család történetével, mivel már gyerekkorom óta vonzott az idillikus kastélyi világ, amibe néhanapján betekintheztem a szomszédságomban elhelyezkedő birtok révén.

Dolgozatom fejezeteiben nagyrészt a Mikes család felmenőinek fáradhatatlan munkássága kap helyet, viszont fontosnak éreztem a velük szoros kapcsolatban álló Apor, Kun és Basa családok kutatását is. Ezért az utólag említett három család kerül reflektorfénybe, majd az újkorban tevékenykedő Mikesek is bemutatásra kerülnek. A század kiválasztása nem volt véletlen: a kutatásaim során azzal szembesültem, hogy ebből az időszakból maradt fenn több írott forrás és a szülőfalum utcáin is ezekből az időkből találunk épületek. A családtagok fejlesztési vágya és szociális érzékenysége mellett az egyházi támogatások sem maradtak el, amely által örök példát mutatnak a mindenkori ember számára.

Elsődleges irodalom volt a zabolai születésű Pozsony Ferenc néprajzkutató könyvei és kiadványai a településről és környékéről. Ugyancsak Zaboláról írt Bartos Jenő, egykori iskolaigazgató, aki megfelelő részletességgel mutatta be a község mindennapjait a kommunista államapparátus idején. Továbbá, a ma is élő gróf Mikes Katalinnal végzett interjúm is megjelenik, ami az események monoton felvázolása helyett fájdalmas, érzelemdús családi történetet képez. Ez azért is elengedhetetlen, mert a diktatórikus rendszer általi kilakoltatást szemtanúként/szereplőként élte meg, ezért a története elsődleges szóbeli forrás számunkra. Ezekon túl korabeli sajtóanyagokkal is dolgoztam annak érdekében, hogy a családtagokról alkotott véleményeket közvetítem az olvasónak.

Jelen dolgozat célkitűzései a korabeli nemesi világ ismertetése a magunkkal hozott sztereotípiák lerombolása érdekében. Továbbá, az általuk felépített örökség felkutatása és

összefoglalása a történelmi öntudatunk, származásunk tudatosítása folytán. Munkám során mindig fontosnak tartottam, hogy a diákok és felnőttek is ismerjék meg a településük és környékének történetét annak érdekében, hogy megérezhessék, mi az, amit meg kell menteni az enyészettől, hogy miért kell ápolni a hagyományt és emlékezni azokra, akik előremozdították a fejlődést. Ezért nevezem ezt a dolgozatot a tisztelgés példányának.

1. A felsőháromszéki nemesek munkássága

Felsőháromszék gazdagnak nevezhető nemesi családok viszonylatában és annál inkább gazdag azok lábnyomaiban is. Háromszéken 164 épületet tartanak számon.¹ Ezek nemcsak kastélyok, hanem kúriák és udvarházak is. Ezek az épületek tartják meg az egykori tulajdonosaik lelkét, életmódját a mai világunkban. Többségük ingatag vagy rossz állapotú, viszont vannak olyan kastélyok is, amelyek ma már magán kézben vannak, így új rendeltetést kaptak: turisztikai látványosság, vendéglátói szerep.

A következő alfejezetekben azok a felsőháromszéki grófi családokat mutatom be, akik élete az évszázadok során házasság által összefonódott a zabolai Mikes családdal.

1.1. Az altorjai Apor család

Az altorjai születésű nemesi családot Nagy Iván ősi székely családként jellemzi. Nevüket a székelység rabonbánja, Opour után kapták, aki a bálványosi várat építette fel a pogány vallás fennmaradása érdekében. A név kiejtése az évszázadok során egyszerűsödött és finomodott.² A családról tett első írásos említés 1311-ből való, amikor Apor Balázs, székely ispán temetéséről írtak a Nyulak szigetén. A XVII. századig a család férfi tagjai magas politikai tisztséget viseltek: László erdélyi vajda volt, István Horvátország bánja, János és Balázs székely ispánok, a másik István agyagfalvi követként dolgozott, László bécsi alkormányzó Mátyás király idején, István pedig főkormányzó tanácsos és alkirálybíró.³ Ezek a hazafias lelkű férfiak szolgálatait által

¹Háromszéki Kúriák és Kastélyok Egyesület, <https://kuriak.ro> 2023.02.15.

²NAGY Iván: *Magyarország családai czimerekkel és nemzékrendi táblákkal*, I. kötet. In. Arcanum.

<https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Nagyivan-nagy-ivan-magyarorszag-csaladai-1/elso-kotet-2/basa-csalad-zabolai-6E7/?list=eyJmaWx0ZXJzJjogeyJNVSI6IFsiTkZPX0tPTlIfTmFneWl2YW5fMSJdfSwgInF1ZXJ5IjogInphYm9sYSJ9> 2023.02.15.; PÁLMÁNY József: *Háromszék vármegye nemse családjai*, Sepsiszentgyörgy, 1902. https://adt.arcanum.com/hu/view/CsaladHely_CsaladokMegye_HaromszekvmNemesCsaladai_Palmay/?pg=0&layout=s 2023.02.15.

³PÁLMÁNY: *Háromszék vármegye nemse*

családjai, https://adt.arcanum.com/hu/view/CsaladHely_CsaladokMegye_HaromszekvmNemesCsaladai_Palmay/?pg=0&layout=s 2023.02.15.; BIRÓ Vencel, BOROS Fortunát: *Erdélyi katolikus nagyok*, Kolozsvár, 1941. 75-80.

bővült a birtok. Apor István kapta meg szolgálatai által a XVII. században a grófi rangot, viszont a család ezen ága hamar kihalt, így azok az Aporok, akiket ma ismerünk Pétertől származtatják magukat a bárói cím használatával.⁴

Fontosnak érzem kitérnünk ezen év februárjában elhunyt altorjai báró Apor Csaba mérnökre is, aki egy interjú során ismertette családja történetét és az elhurcolások eseményeit. Az 1945-ös földreform nem károsította a családot annyira, mint más családokat, mivel a birtokok többségi része Csaba és testvérei nevéen volt. A későbbiekben tizenkilenc év pereskedés után visszaszálltak az államosított birtokok a jogos tulajdonosokhoz, viszont amint gondolni lehet, kihasznált állapotú épületeket kaptak. További problémának hozta fel a mezőgazdasági és állattenyésztési nehézségeket, amelyek miatt több nehéz éven mentek át. Elhurcolásuknak történetéről érezhető higgadtsággal beszélt: *„Mindent elkövethettek volna, élet és halál urai voltak. (...)Balázsfalván megtapasztaltuk a görög-katolikus egyház jótékony hatását az emberekre. Emberségesen és szeretettel fogadtak. Apám temetésére eljöttek Kolozsvárra. Lakást és állást kaptam, mintha csak közējük tartoznánk. Semmiféle különbséget, amiért magyar vagyok, nem éreztem.”*⁵ Apor Csaba fájó, kiábrándító életeseménye mellett támogató közösségre lelt, amelyről hálával is beszél. Egyfajta példát állít elénk a görög-katolikus egyház tevékenysége: a kilátástalan helyzetben lévők felemelése. Az egyház elsődleges feladatai közé tartozik ezen magatartás is.

Amint említettem, a mérnök báró 101 éves korában adta fel a földi munkáját. A Castellum Alapítvány (akinek sokáig ő volt az elnöke) által írt búcsúztatóban hozzá méltó szavakkal emlékeztek rá. Úgy jellemezték őt, mint az a személy, aki pusztán létezésével biztonságot nyújtott. Az évszázados munkája után a veszteség ellenére hiszik, hogy *„velünk marad a példa, a sziklaszilárd keresztény hitre alapozó tévedhetetlen eligazodás zavaros és változó történelmi időkben, a mások boldogulásáért élt tevékeny élet.”*⁶

Az Apor család azon nemesi rétegbe tartozik, akiknek a nevét sokan ismerik, főleg Háromszéken. Sajátos példát állítottak elénk a közösségszolgálat és a tenniakarás terén, ahogy a következő alfejezetekben bemutatott családok is.

⁴ OLÁH-GÁL Elvira: *A mérnöki cím munkám eredménye, a bárói cím kötelezettség. Beszélgetés altorjai báró Apor Csabával*, In. Székelyföld-Kulturális folyóirat, 2009.10.01., 13.évf., 10.sz. https://adt.arcanum.com/hu/view/SzekelyfoldCsikszereda_2009/?query=nobile+officium&pg=1869&layout=s 2023.02.15.

⁵ Uo.

⁶NAGY Imre: *Életének 102. évében elhunyt báró Apor Csaba*, In. Maszol.ro. 2023.02.13. <https://maszol.ro/belfold/Elhunyt-baro-Apor-Csaba> 2023.03.02.

1.2. A zabolai Basa család

A Basa család közösségi szerepvállalása leginkább a politikai vonalon működött. Kevesebb forrásunk van a működésükről, mivel a XVII. században a Basa ág kihalt. Felettből nehéz egy átfogó családfát levezetni. Nagy Iván könyvében is rövid jegyzeteket találunk, ami leginkább a főkapitány szerepét taglalja.⁷

A család első említése 1526-ra tehető, ugyanis Basa György utazott II. Lajos királyhoz Szapolyai János képviselőjében. Fontos szerepet kapott ezen az úton, mivel az erdélyi sereg érkezésének hírére vitte a mohácsi csata támogatására. A fejedelem nem vette figyelembe ezt a hírt, így az ütközet magyar vereséggel záródott. Egy másik leszármazott, Basa Péter is katonai szolgálatot végzett 1566-ban I. Miksa király seregében. Basa Tamás, a későbbi háromszéki főkapitány politikai szolgálataiért kapott uradalmakat, ami a család vagyonának nagyobb részét tette ki. 1642-ben kapta meg a főkapitányi és portai követ kinevezését. Kimagasló tevékenységéből adódóan több háromszéki birtokot kapott Zabolán, Páván, Márkosfalván, Kovásznán és Lécfalván.⁸ A helyiek több legendát tartanak számon a főkapitány erdei útjairól. Azokat a bizonyos helyeken ma is többen elidőznek. A Basa kútja című legenda a település messzi erdőjében lévő Keresztesek havasában játszódik, ahol egy tiszta forrás található. Ezt a forrást a kapitány mindig meglátogatta az útjai során és meg is tudta különböztetni a többi források ízétől. Pozsony Ferenc így közli a legenda részleteit a vízfordó cseléd lustaságáról: *„Mivel a hosszú utat télen-nyáron meg kellett tennie, a szolga megpróbálkozott közelebbi források vizével is, de Basa Tamás mindig rájött a csalásra, és lusta emberét szigorúan megbüntette.”*⁹ Csak később, a közelebbi Pérászka-hegy egyik forrásával tudott megelégedni, aminek az íze nagy mértékben hasonlított a másik forrására. A Basa asztala legenda már egy távolabbi utazáshoz köthető. Amikor a török szultánhoz ment, a helyi havasokban talált egy lapos követ, amit megfelelőnek vélt az ebédje elfogyasztásához.¹⁰

Basa Tamás neve nemcsak a politikai körökben volt ismeretes, ugyanis bőkezűen támogatta a zabolai református egyházközséget. A reformáció előtti időszakban, az akkori katolikus templom tornyának építése az ő kezdeményezéséből származik. A század közepén

⁷NAGY: *Magyarország családai*, 2023.02.15.

⁸POZSONY Ferenc: *Zabola. Egy polgárosult orbaiszéki falu kulturális öröksége*, Sepsiszentgyörgy, 2012. 33-35.; TÓTH-BARTOS András (szerk.): *Bartos Jenő emlékkönyv*, Zabola, 2018. 29-30.

⁹POZSONY: *Zabola. Egy polgárosult orbaiszéki falu*, 35-36.

¹⁰Uo. 36.

ajándékozott egy harangot, ami még a mai napig is hívja az embereket imádkozni.¹¹ A főkapitány sokat használt ónkannája is a református egyház tulajdonában van, ami 1600-as évekbeli ötvösmunka. A már említett Pozsony Ferenc néprajzkutató leltári feljegyzésekkel bizonyítja, hogy egy Váradai Bibliát is adományoztak a felekezetnek, amelyet Károli Gáspár fordítása teszi értékessé. Ez a kiadvány ma már a Sepsiszentgyörgyi Székely Nemzeti Múzeum állandó tárlatában látható a főkapitány székével és szekrényével együtt. További értékes admány volt a zsoltaóroskönyv és egy énekes Graduálé.¹²

Amikor összehasonlítjuk a környező nemesek családfáit egy érdekes felfedezést tehetünk: a két zabolai grófi család összefonódott Tamás és Mikes Katalin házasságakor. Ezt az eseményt nem tudjuk évszámmal alátámasztani, csak következtetni lehet: 1642-ben választották meg Tamást főkapitánynak, majd három év múlva portai nagykövetként ismerték, az ötvenes években pedig több nagybirtokot kapott II. Rákóczi Györgytől. Ebből kiindulva házassága a század első felére tehető.¹³ A kapitány és Katalin házasságából egy lány született, aki a későbbiekben ismertetett Kun családba házasodott be. Heléna halálával a Basa név is eltűnt 1671-ben. A családi birtokok az ozsdolai birtokokkal egyesültek. Ugyancsak Pozsony Ferenc kutatásai alapján állíthatjuk, hogy a Basa és a Mikes család a Bethlenekkel is összekötték a sorsukat: Tamás unokája, Ilona Bethlen Miklós felesége lett. A lánykérés története felettébb érdekesnek bizonyul: „*A leánykérés története szerint, a találkozás öröme a két férfi hosszasan borozgatott, elmélyülten beszélgetve a nemzet gondjairól, olyannyira, hogy a végén Bethlen Miklós elfelejtette megkérni a szép Ilonka kezét. Már Kézdivásárhelyen robogott a hintójával, amikor egy szembejövő kocsiban egyik fiatal barátjával találkozott. Ő kérdésére azt válaszolta, hogy éppen Zabolára utazik. Ekkor józanodott ki Bethlen Miklós is, és attól való félelmében, hogy barátja éppen Basa Tamáshoz megy leánykérőbe, gyorsan megfordította hintóját és »vágatában« kerülte el bámulva integető barátját.*”¹⁴ Az idézet is mutatja, hogy a magasabb társadalmi rétegnek is vannak gyenge pontjai a sztereotípiákkal ellentétben.

A család történetéről való kutatás nehézkessé válik, mivel a vérvonal három ágra vált már a XII. században.¹⁵ Ebből következtethetünk arra, hogy a híres család több kapcsolatot alakított

¹¹BARTOS Jenő: *Zabola és környékének története*, Tapolca, 1996. 13.; LÉSTYÁN Ferenc: *Megszentelt kövek. A középkori erdélyi püspökség temploma*, Kézdi főesperesség- Zabola. <http://mek.oszk.hu/04600/04684/html/157.html> 2023.02.15.

¹²POZSONY: *Zabola. Egy polgárosult orbaiszéki falu*, 106-107.

¹³Uo. 34.

¹⁴BARTOS: *Zabola*, 13.; POZSONY: *Zabola. Egy polgárosult orbaiszéki falu*, 34.

¹⁵ NAGY: *Magyarország családai*, <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Nagyivan-nagy-ivan-magyarorszag-csaladai-1/masodik-kotet-A9B/bethlen-csalad-iktari-es-bethleni-grof-C6C/> 2023.02.15.

ki az évszázadok során. A második fejezetben olvashatunk ismételtlen egy Bethlen tagról, akinek a munkásságát részletesebben bemutatom.

1.3. Az ozsdolai Kun család

Az ozsdolai előnevet használó gróf Kun családot a középkor idejéről származtatják. Az első gróf, Kun (Kún) Antal aktív résztvevője volt az 1506-os agyagfalvi országgyűlésnek mint Kézdiszék képviselőjének.¹⁶ Amint az előző fejezetben olvashattuk, a család házasságba lépett a Basa-Mikes családdal, majd tetemes birtok jutott a tulajdonába Heléna grófnő halála után. A család neve sokak számára ismeretes, viszont nem minden esetben hallhatunk ugyanarról a családról. Többféle származású Kunt tartunk számon, ezért kell figyelembe vennünk a helyhatározó előnevet.

Ki kell emeljük Kun Kocsárdot, aki Szapolyai János zászlója alatt harcolt 1528-ban, vagyis kortársa volt Basa Györgynek, Erdély küldöttjének. Hazafias magatartását és szervezési talpraesetséget bizonyította az is, hogy a háromszéki lovascsapatot megszervezte és vezette. Kocsárd grófot a későbbiekben budai kapitányként tartották számon. Katonai és politikai szolgálataiért hálából megkapta 1535-ben az algyógyi uradalmat. A „munkahelye” okozta a vesztét, mivel a század közepén lévő szatmári ostrom során annyira megsebesült, hogy nem lehetett megmenteni az életét.¹⁷

Kocsárd testvére, Lázár is politikai-katonai pályán mozgott 1548-ban a tordai országgyűlésen. A század közepén elkobozzák a hunyadi uradalmát, melynek oka nem ismeretes. Az 1600-as években Bethlen Gáborral együtt elhagyja az országot a politikai helyzet kilátástalansága miatt, majd későbbi visszatérése után Bocskai Istvánt szolgálta haláláig (az évszám nem ismert). A másik családtag, Gothárd is kegyvesztésben és birtokkobzásban részesült, amelyről Nagy Iván így ír: *„I. Rákóczy alatt egy vigyázatlan szaváért birtok-kobzást szenved, és fogságot, melyben elhal.”*¹⁸

Az ozsdolai Kun kastélyban tartották meg Bethlen Miklós és Kun Ilona a menyegzőjüket. Orbán Balázs leírása alapján már az 1800-as évek második felében az épület

¹⁶ Uo. <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Nagyivan-nagy-ivan-magyarország-csaladai-1/hatodik-kotet-4391/kun-csalad-osdolai-gróf-559B/?list=eyJmaWx0ZXJzIjogeyJNVSI6IFsiTkZPX0tPTlIfTmFneWI2YW5fMSJdfSwgInF1ZXJ5IjogIkRhbmNzInQ> 2023.02.15.

¹⁷Uo.; KENYERES Ágnes (főszerk.): *Magyar Életrajzi Lexikon*, I. kötet. In. Arcanum. https://adt.arcanum.com/hu/view/MagyarEletrajziLexikon_1/?query=kun+kocsard&pg=1045&layout=s 2023.02.20.; ORBÁN Balázs: *A Székelyföld leírása*. Háromszék, <https://mek.oszk.hu/04800/04804/html/> 2023.02.20.

¹⁸Uo.

romos állapotban volt, csupán néhány falrészlet állt akkor. Kutatásai alapján az egykori kastély a templom közelében helyezkedett el.¹⁹ A család hazafias tevékenysége méltó emlékezésre ad okot, annak ellenére, hogy írásos források maradtak fenn utánuk.

2. A helyi Mikes család lábnyomai

A grófi családok tevékenységei, amint azt az első fejezetben láthattuk, a közösség anyagi- és szellemi építéséből állt. Bár azt hinnénk, hogy a nemesek napjai filmbeillő teázásokból áll és különböző estélyeken vesznek részt. Egy 2018-ban készült interjúban Gregor Roy Chowdhury, a birtok örököse frappánsan megfogalmazta a sztereotípiák mögötti igazságot, amikor a visszakapott birtokok állapotáról beszélt: *„Az elején valószínűleg azt gondolták rólunk, hogy jön ez a család aranybörönddel, és majd megold mindent. Aztán persze rájöttek, hogy ez nem így van, de alapvetően nagyon barátságos volt a fogadtatás. Van ennek a családnévnek egy pozitív előjele, a családtagok a történelemből megalapozták ezt. Az pedig a mi felelősségünk, hogy ennek megfeleljünk, de úgy érzem, sikerül.”*²⁰

A tevékenységek mintája általánosan a férfiaknál a politikai pálya volt, amely kiegészült különböző vállalkozások beindításával, állattenyésztésekkel, gyülekezőhelyek alapításával, egyházi épületek építésével. Eközben a női ág nyújtotta a segítséget, amelybe lélek is került: rászorulóknak segítése, alapítványok megtétele, adományestek szervezése, iskolák és más szervezetek támogatása. Ez a minta alapján váltakozott az évszázadok során a zabolai Mikes család munkássága is. Fontos szempont, hogy a grófok számottevő része a római katolikus hitet gyakorolta, amíg a feleségek közül többen reformátusok voltak. A hitbéli különbségek nem okoztak problémát az egyházak segítségével, ugyanis Zabolán egyaránt támogatást kapott mindkét közösség, amelyekről a későbbiekben fogunk beszélni.

A következőkben bemutatásra kerülnek a XIX.-XX. század történései, amelyek nyomai a mai napig is felfedezhetőek a településünkön. A részletes leírás a nemes személyek nagyságát és erényességét hívatott bebizonyítani.

¹⁹ORBÁN: *A Székelyföld leírása*, <https://mek.oszk.hu/04800/04804/html/> 2023.02.20.

²⁰CZEGLÉDI Fanni: *„Azt gondolták, aranybörönddel jövünk” – hogy él egy gróf 2018-ban*, In. *Élet+Stílus*. 2018.12.13. https://hvg.hu/elet/20181213_Gregor_Roy_Chowdhury_Mikes_Mikes_csalad_kastely_birtok_Spektrum_Volt_egy_zer_egy_Vadkelet_Zabola 2023.02.14.

2.1. A szabadságharc nevében! – János, Benedek és Kelemen

Jelen fejezetünk az 1848-'49-es forradalom és szabadságharc résztvevői előtt tiszteleg, viszont fontos megemlítenünk röviden az azelőtti századok férfi tagjait is, akik hasonlóan katonai és más tisztviselői szerepet töltöttek be.

Már ismeretes az, hogy a család az Erdélyi Fejedelemség idején kapta meg a nemesi címet, és Báthory Zsigmond adományozott a zágoni családnak egy jelentős birtokot, ami a későbbi házasságok által csak bővült. A megszerzett birtokok a következő településeken találhatóak: Barátoson, Maksán, Kőrösön, Bitán és Pákéban.²¹ Mikes György és Benedek a nemzetért adták életüket, tudniillik Székely Mózes társaként harcoltak. Zsigmond volt az egyik nemes, aki először Báthory, majd Bethlen oldalán harcolt. A hazafiassága volt az egyik ok, amiért megkapta Szalánczy György zágoni uradalmait a fejedelemtől.²² A XVII. század közepén Mihályt nevezték ki az erdélyi tüzérség élére parancsnokként. Hozzávetőlegesen ettől az időszaktól jelenik meg a férfiak nevei előtt a zabolai jelző, addig zágoniként tekintettek a Mikesekre.²³ A településhez köthető II. Rákóczi Ferenc nagyra tartott írődeákja, Mikes Kelemen és az a két testvér, akik megszerezték a század utolsó felében a bárói, majd a grófi címet. Mikes Pál kapta meg 1685-ben a bárói címet, majd Mihály 13 év múlva a grófságot I. Lipót császártól és magyar királytól.²⁴

Amikor a nemesi családok életét és munkásságát kutatjuk, fontos szemügyre venni a politikai és katonai szerepek betöltését a társadalmi szempont mellett. Láthattuk, hogy a századok során a család férfi tagjai katonáskodtak és különböző tisztviselői funkciót töltöttek be.

A következő alfejezetekben a XIX. század három nemes férfinak mutatom be, akik a szabadságért munkálkodtak követve elődeik kiemelkedő példáját.

2.1.1. A főparancsnok gróf: Mikes János (1803-1880)

Mikes János a század elején született felettébb nagyszámú családban, ugyanis rajta kívül 23 gyermeket neveltek a szülei. A politikai vénát „örökölhette” is, ugyanis édesapja, az idős Mikes János főkormánybiztos volt. Az ifjú gróf is jogi tanulmányokat folytatott, majd

²¹ORBÁN Balázs: *A Székelyföld leírása. Történelmi, régészeti, természetrajzi és népismereti szempontból*, Pest, 1868. Zabola. <https://mek.oszk.hu/04800/04804/html/134.html> 2023.02.05. Vö. FEJÉR Tamás: *Orbaiszék a 16. századi erdélyi Királyi Könyvekben*, In. Kinda István, Pozsony Ferenc (szerk.): *Orbaiszék változó társadalmi és kultúrája*, Sepsiszentgyörgy, 2007. 24-25.

²²PÁLMÁNY Béla: *Az 1848-1849. évi első népképviseleti országgyűlés történeti almanachja*, Budapest, 2022. 308.

²³POZSONY: *Zabola. Egy polgárosult orbaiszéki falu*, 39.

²⁴SÜLI Attila: *Erdélyi arisztokráta sors a "csudák évében". A gróf Mikes család tagjainak szerepe az 1848-49-es forradalomban és szabadságharcban*, Kolozsvár, 2014. 7. Vö. POZSONY: *Zabola. Egy polgárosult orbaiszéki falu*, 44-45.

1824-től a reformkori országgyűlések tagja volt. Azután a karrierje egyre csak felfelé ívelt: az 1834-'35-ös és a '37-'38-as diétán először Doboka vármegye, majd Kolozsvár követe volt.²⁵ Nemcsak képviselőként tevékenykedett, hanem nagy mértékben hozzájárult a kolozsvári kaszinó megalakulásához, majd igazgatóként vezette azt.²⁶ Egy jelentős gyűjtemény létrehozását támogatta, amely ásványi kövekből, különböző művészi alkotásokból, pénzermékből és régiségekből állt. Ugyancsak Kolozsváron alapították meg 1838-ban a cukorgyárat, amelynek fejlesztéséhez nagymértékű pénzadománnyal járult hozzá.²⁷

A forradalom kitörésének évében az ő feladatának szánták a kolozsvári nemzetőrség megszervezését, amelyet ő francia minta alapján végzett el. Csakis egy bizonyos réteg fölött sorozták be a katonákat: értelmiségi és vagyonos réteg, továbbá a főiskolai hallgatókat. Mikes Jánost eréjcs parancsnoknak tartották, aki azonnal az őrség megfelelő szervezésén dolgozott. Az általa kialakított századok létszáma több, mint 80 és kevesebb, mint 150 fős lehetett. Ezen szervezések mellett az önkéntesek felzárkóztatását is elvállalták. '48 nyarán Dobay Károlyt nevezte ki az őrség parancsnokának, így Mikes János az őrség szervezése mellett a társa politikai szerepét is folytatta az országgyűléseken. Egy reformellenzéki emlékirat készítésének is részese volt, amelyet egy petíció kíséretében szállítottak el Bécsbe és Pestre. A petíció célja létrehozni Magyarországot és Erdélyt unióként.²⁸ A szeptember puszkaporos hangulata miatt visszatért Erdélybe a sereg megszervezéséért, mostmár a kolozsvári bizottság élén. Az összetűzésük vereségbe torkollott, ugyanis az ellenség fölényes túlerőben volt. A főparancsnokot bíróság elé hívták azzal a váddal, hogy jelentős szerepe volt Kolozsvár kiűrésítésében. Ezt a vádat két évvel később, 1850-ben ejtették, mivel uralkodói kegyelmet kapott.

A forradalom lecsengése után Pesten tartózkodott és a felső művelődési kör tagjaként ismerték. Aktív társasági életet élt az *Angol királynő* szállodában, ahol Deák Ferenc is a mindennapjait töltötte. Közöttük egy nemes barátság alakult ki, amelyről több monográfia számol be. Széll Kálmánné eképp jellemzi a barátságukat: „*Gróf Mikes János népszerű ember volt Erdélyben. Nem jött fel onnét ismertebb családból valaki, hogy őt föl ne keresse. Nagy ismerője az erdélyi, úgy mint a magyarországi úri családok krónikáinak, tradícióinak. Igaz, hű barát– mondja róla Deák Ferenc.*”²⁹ A hátralévő éveit Pesten töltötte, viszont már nem

²⁵PÁLMÁNY: *Az 1848-1849. évi első népképviseleti országgyűlés történeti almanachja*, 568.

²⁶JAKAB Elek: *Kolozsvár története*, III. kötet. Budapest, 1888. 773-774.

²⁷SÜLI: *Erdélyi arisztokrata sors*, 15-20.

²⁸SÜLI: *Erdélyi arisztokrata sors*, 38-41.

²⁹SZÉLL Kálmánné Vörösmarty Ilona: *Emlékeim Deák Ferenc politikai és magánéletéből*, Budapest, 1925. 39.

foglalkozott a politikával úgy, mint azelőtt. Ettől eltekintve fontos közéleti barátok vették körül haláláig, 1880-ig.³⁰

2.1.2. Mikes Benedek, az őrség szervezője (1819-1878)

Benedek gróf Mikes István és Klára első gyermekeként született a Belső-Szolnok megyei Debrecben. Ez a település messzemenőleg híressé vált az 1800-as évek közepén létrehozott mintagazdaság által. A birtokukon egy sörfőzdet alakított ki, a környékén pedig egy turisztikai látványosságnak alkalmas kertet hozott létre. Ezen a területen olyan látogatók is „otthont” találtak, akik a politikai meggyőződéseiket szerették volna megosztani másokkal. A forradalom kitörésének évében az udvarházat és a területet román felkelők felforgatták, ami a mintagazdaság hanyatlását jelentette. Az esetről Kádár József monográfus számol le: *„Naszódról felbujtogatott oláhság Mihálás és Moldován, mások szerint Bilcz Vaszi kajáni oláh deák- vezetése alatt, császári katonaságtól segítettve, a kis- és nagy-debreki, ispánmezei, kis- és nagy-kajáni, dögmezői és oláh-nyiresi lakosokból alakult tábor megrohanta gr. Mikes Benedek itt lévő kastélyát, mivel az oláhság arra volt feltűzelve, hogy a magyarság Szászrégenbe való hurczolásával és kiirtásával övé lesz az ország s teljesen feldúlván, kirabolta.”*³¹

A források kutatása alapján a történészek szerint Benedek politikai nézetei nem igazán tértek el a Jánosétól, mivel a forradalom idején a tevékenységek során mindkettőjük neve megjelenik az országgyűlések jegyzőkönyveiben, ahol Erdély uniójáért tettek le petíciót. A kolozsvári nemzetőrség megszervezésekor aktívan kivette a részét a munkából és elvállalta a nemzetőrszázad parancsnoki tisztségét is. Osztályrészül szolgált a nemzetőrség megszervezése, amely a tervek szerint tízezer főből állt. Gyűjtést kellett szervezniük annak érdekében, hogy megszervezhessék a lovasüteget. Benedek volt Michael Graeser vezérőrnagy segédje. A nyár végére a gyűjtés által száztíz ló állt rendelkezésükre, amelyet a gyulafehérvári adomány által kiegészítettek egy hatfontos üteggel. Az említett őrséget Pestre szállították, hogy erősödhessen a védvonal a szerbekkel való csatározásnál.³² Az üteg fejlesztése nem haladt zökkenőmentesen annak ellenére sem, hogy önkéntes katonák jelentkeztek. 1848 őszére a megszervezett három ütegből egy rendelkezett megfelelő felszereltséggel. Ezért Budáról egy hatfontos tüzérségi

³⁰SÜLI: *Erdélyi arisztokrata sors*, 211-212.

³¹ KÁDÁR József: *Szolnok-Doboka vármegye monográfiája. II. Debrec*, <https://mek.oszk.hu/04700/04755/html/142.html> 2023.04.10.; SÜLI: *Erdélyi arisztokrata sors*, 73-74.

³² CSIKÁNY Tamás: *Honvédtüzérség az 1848-49-es szabadságharcban*, Budapest, 2000. 25-50.; SÜLI: *Erdélyi arisztokrata sors*, 75-76.

egység érkezett, amely az apahidai csatában próbált helytállni, viszont a kolozsvári tüzérség kénytelen volt visszavonulni a nem elegendő kiképzés miatt.³³

Amint a forradalom és szabadságharc megpróbáltatásai lecsengtek, Benedek visszavonult a politikából, hogy a birtokain munkálkodhasson. Fontos kiemelni azt is, hogy a nagybátyjához hasonlóan bíróság elé kellett állnia (hasonló váddal). Ez miatt 1850-től a Balkánra utazott és ott is tartózkodott a császári kegyelem kihirdetéséig. A visszavonulásának célja a közösségépítés volt. Az ő nevéhez köthető a zabolai római-katolikus templom megépítése, a faluhoz tartozó Zernyén működtetett erdőipari vállalat³⁴ és a sepsibükszádi üveggyár³⁵. Ezek továbbfejlesztéséhez hozzájárult a későbbiekben fia, Mikes Ármin is. A közösségépítő vállalkozások bemutatása a következő fejezetekben lesznek részletezve.

Demeter Sámuel református lelkész a következő szavakkal laudálta a politikus, vállalkozó szellemű gróft: *„Fáradást nem ismerő szorgalommal jó megy, küzd, tör előre, rendezi jószágait, intézi gazdasági s ipari dolgait percig sem tévesztve, sőt határozott hűséggel tartva maga s küzdései előtt azt a célt, hogy grófi családja régi tekintélyét, ősi fényét, a változott idő ellenséges áramlatai között megőrizze és ez neki sikerült is.”*³⁶

2.1.3. Az ezredes gróf– Mikes Kelemen (1820-1849)

Mikes Kelemen, a már bemutatott Benedek testvére volt. A családjában folytatott minta szerint végezte a tanulmányait, a jogi pályát választotta. Mindezek után nem volt kérdés, hogy a politika zimankós világában éljen, ugyanis katonaként III. Ferdinánd Miksa ezredében szolgált, majd hadnagyi tisztséget kapott a negyedik huszárezrednél, szerfelett fiatalon. Süli Attila eképpen jellemzi a katonai szolgálatát: *„Tiszti jellemzése szerint harctéri tapasztalatokkal nem rendelkezett, egészségi állapota beteges volt, ellenben kedélye vidám. Gyakorlatias gondolkodású és terhelhető volt. (...) Legnagyobb hibájának azt tartották, hogy a feladata végrehajtására állandóan ösztönözni kellett.”*³⁷ Viszonylag hamar lépett ki a hadseregből, 1841-ben. Valószínűleg a fejlődés kilátástalansága és a kevés fizetés miatt. A leszerelés után már nem vállalt olyan mértékű szerepet a politikában és gazdálkodást végzett leginkább. A már említett

³³SÜLI: *Erdélyi arisztokrata sors*, 79.

³⁴*Itt-Ott*, 32. évf. (1999) 2.sz. 27.

³⁵POZSONY: *Zabola. Egy polgárosult orbaiszéki falu*, 66-67.; NAGY Botond: *Székelyföld gazdasági fejlődése a 19. század második felében: határszéli gazdasági környezet és üzleti modellek háromszéken*, Doktori disszertáció. Budapest, 2016. 365.

³⁶DEMETER Sámuel: *Gróf Mikes Benedek*, In. MÁLIK József (szerk.): *A Nemere nagy naptára a közönséges 1881-ik évre, Sepsiszentgyörgy, 1881.* 18-20.

³⁷SÜLI: *Erdélyi arisztokrata sors*, 97.

országgyűlésen Erdély uniójának létrejötte érdekében tette le szavazatát, ahogy a testvére és nagybátyja is.

Amíg nagybátyja, Mikes János a kolozsvári nemzetőrség megszervezésével foglalkozott, addig Kelemen a lovas század parancsnoka volt. Bethlen Gergellyel együtt az önkéntes lovas csapat kialakításán fáradozott. Így toborozták a falubelieket az önkéntes csapatba: „*Felszólítjuk ezen oknál fogva azon polgártársainkat, kik lovakat tenyésztenek, kiknek lovuk van és a lovaglás mesterségében bármennyire is jártasok, egy mentől hamarább, itten Kolozsvártt összegyűlendő lovas sereg felállítására, mely magát tökéletesen a magyar ministerium rendelkezése alá adván, (...) Lóra azért polgártársaink, legszebb alkalmunk van jelenleg azon boldogító öntudatot megszerezni, mely szerint teljes erőnkől megtettünk mindent az igazságos ügy és hazánk védelmére; éljünk ezért ezen alkalommal melyet élni minden honfinak kötelessége.*”³⁸ Ez a felszólítás roppant módon meggyőzőnek bizonyult. Jól látható, hogy a kitűzött feladatukat felelősségteljesen, hazafiasan próbálták megvalósítani.

Az előzőkben ismertettem, hogy a lovas sereg felállításakor számos probléma lépett fel, és amelyik üteg hatékonynak bizonyult, mégis visszavonulásra kényszerült. Ezért Michael Graeser vezérőrnagy megengedte, hogy az összegyűlt nem megfelelő lovakat árverezzék el és a jövedelmet a sereg fenntartására fordítsák. Így a sereg összeállítása hatékonyabban tudott működni. 1848 őszére már százhatvan felszerelt ló állt a sereg rendelkezésére, amely bővült hatvan fős lóvasszerszámmal és változatos fegyverekkel Gyulafehérvárról.³⁹ Az önkéntesek sorát bővítette Szalay Elek, Alsó-Fehér megyei gazdatiszt is, aki a 15. Mátyás huszárezred szakaszvezetői tisztségét kapta meg, továbbá a 137. Kolozsvári zászlóalj hadnagyi címét. Lenkefi Ferenc így ír az emlékiratában a forradalmi tevékenységéről: „*A polgári életben szorgalmas és takarékos gazda volt, sokkal hozzájárult a református egyházközség anyagi jólétéhez.*”⁴⁰ A lovas ezredek felruházása külön problémát jelent a fegyverkezés és betanítás mellett. A kolozsvári szabómesterek nagylelkű ajánlatot tettek, ugyanis egy szimbolikus összeg kifizetése után mindegyiknek elkészítették a katonai egyenruhát és a nyeregszerszámokat, így illő megjelenést kaptak az önkéntes katonák. Pár hónap alatt Mikes Kelemen már őrnagyként vezette Makray László és Bethlen Gergely századjait, amelyek már elérték a háromszáz főt. Egy érdekesnek nevezhető véleményről számol be Süli Attila, ami az őrnagy személyiségét érinti. Berzenczey László képviselőként úgy gondolta, hogy Kelemen tiszteletreméltó hazafias lelkülete

³⁸Kolozsvári Híradó, 26.sz. 1848.07.14. 103.

³⁹SÜLI: Erdélyi arisztokrata sors, 101-102.

⁴⁰LENKEFI Ferenc: Szalay Elek visszaemlékezései 1848-49-re, Hadtörténeti Közlemények, 106. évf. (1993) 1.sz. 145.

mellett nem tűrhető a beképzeltsége. Ezenkívül nem tekinti megfelelőnek e kombinált sereg elvezetésére. A szerző a vélemény bemutatásán túl pontosít arról is, hogy Kelemen ezredesi kinevezése az öröklés miatt történt, ugyanis ő következett a vezetői sorban.⁴¹

Kelemen ezredes aktívan tevékenykedett még azután is, hogy elfoglalta az ellenséges sereg Kolozsvárt. Elengedhetetlen feladatának érezte megszervezni a pótlovasságot is. 1848 decemberében Pálfalvánál hősiiesen feltartóztatott és foglyul ejtett két csapat román határőrt. Ezt a sikert továbbiak követték: az ellenséges csapatok kivonultak Beszterceből és Naszódból és elmenekültek Bukovinába. Erre a vidékre kapott kinevezést a későbbiekben Bem tábornoktól azért, hogy összegyűjtse a kiosztott sarcokat és ideiglenes kormányozzon, mint elnök. Miután elfoglalták Marosvásárhelyt ismételt sikert aratott Szőkefalvánál.⁴²

Mikes Kelemen esetében nem tudunk a visszavonulás utáni életmódról beszélni, ugyanis 1849 januárjában a nagyszebeni ütközetkor esett el egy eltévedt ágyúgolyó miatt. Ez a csata a források szerint magyar vereséggel zárult. Bem József tábornok levélben értesítette Mikes Kelemen feleségét a hű ezredese haláláról, amelyet Süli Attila könyvében olvashatunk: *„Magasztos önfeláldozás a haza szent ügye iránt, a leglovagiasabb bátorság, kiváló szerénység s magán életének ép oly szende mint kellemes vonásai azon tulajdonok, melyek nagyságod férjét megkülönböztették, s őt mindennek, ki csak meg is közelítette, kedvessé tették. Elég volt őt ismerni, hogy becsültessék és szerettenessék.”*⁴³ A huszonkilenc évet élt gróf teste a zabolai kastélykertben nyugszik. A sírkő még a XX. század közepéig megtekinthető volt, viszont '44-ben lerombolódott, miután a román és szovjet csapatok átvonultak a településen. Ez az év volt az, amikor a nagybirtokos családokat elhurcolták munkatáborokba, így a falubeliek széthordták a kastélyban lévő értékeket. Mikes Kelemen sírját ma egy kopjafa jelöli, amelyre minden év márciusában koszorút helyeznek a forradalomban és szabadságharcban szolgálók emlékére.

2.2. Építő vállalkozások

2.2.1. A forradalomtól a vállalatokig- Mikes Benedek törekvései

Mikes Benedek neve már az előző fejezetben is megjelent, amikor a forradalom és szabadságharcban betöltött szerepét mutattam be. A puskaporos időszakot hátrahagyva úttörő

⁴¹SÜLI: *Erdélyi arisztokrata sors*, 105-106.

⁴²SÜLI: *Erdélyi arisztokrata sors*, 115-118.; KISGYÖRGY Tamás: *Mikes-kert, Kripta-allé*, Részlet: Életem Háromszék- Boldog békeidők műből. In. Háromszék.hu. 2011.09.03. <https://www.3szek.ro/load/cikk/42143/mikes-kert-kripta-alle> 2023.04.20.

⁴³SÜLI: *Erdélyi arisztokrata sors*, 120.

vállalkozásokba kezdett. Zabola közelében található Zernye hegységben elindított egy erdőipari vállalatot, amelyről a feleségével, Mikó Eszterrel gondoskodott. Jelen üzem ötlete forradalminak számított, viszont a környékelieknek is megélhetést biztosított. A XIX. század végére a faüzem kiterjesztette a „határait”, ugyanis Papolcon, Kovásznán és Gelencén is voltak hasonló munkapontok. Ez az üzem nem tűnt el nyomtalanul, mivel még a mai napig is láthatóak bizonyos helyeken a faanyagot szállító vasúti sínek. Ez a vállalat nemcsak a munkásain segített, hanem azok gyermekein is, ugyanis abban az iskolában tanulhattak ingyen, amelyet számukra építettek.⁴⁴ Az évek során kiépítették azt a vasúti hálózatot, amely összekötötte Gelencét, Haralyt, Imecsfalvát, Pávát és Zabolát. A faanyag pedig sodronyállványokon közlekedett a szállításig. 1888 előtt már megkezdődött a grófi erdők kitermelése, amely felettébb terebélyes volt.

A vállalati gondok és fejlesztések nemcsak az idős Benedeket terhelték, hanem segítségére volt fia is, Mikes Ármin, aki forradalmasította az erdővágást, mégpedig gőzgépekkel. Ezek a fűrészgépek hatvan lőerősre voltak felfejlesztve és a vízcisatornák végén dolgoztak. Ez a fejlesztés megsokszorozta a termelést, tudniillik a feldolgozott fák mennyisége meghaladta évente a húszezer köbmétert. A század fordulóján már részvénytársaságként ismerték őket Magyarországon. A már említett települések állomásain is voltak felszerelve sordonyok, vasutak és gőzfűrészek. A Székely Nép újság jellemzését az üzembről Pozsony Ferenc tolmácsolja a könyvében: *„a tulajdonos 1907-ben már a Kárpátok keleti, moldvai oldalán, a Mărășești állomás tözsomszédtségében alapított gőzfűrészgyárat, melynek termékeit előbb Galac város Duna parti kikötőjébe, majd onnan hajóval a tengeren külföldre szállították.”*⁴⁵

Mikes Ármin kapcsolata a román királlyal gyümölcsöző volt, mert az audiencia után a cég részvénytársaságként vált ismertté. Ármin volt a cég legnagyobb részvényese, ugyanis kibővítette az ötmillió koronás alaptőkéjét 3940 darab ezer koronás részvénytáppapírral. A másik részvényes cég egy budapesti fakereskedő és a főispán báró Szentkereszty Béla. A jelen vállalat továbbfejlődött a Putna és Nagyasztág patak völgyeire is, ahol építettek egy faúszató csatornát, hogy a szomszédos országot megközelíthesse.⁴⁶

A Mikes család birtokába jutott egy érdekesen hasznos vállalkozás Benedek és Mikó Eszter házassága által. Sepsibükszádon már a XVIII. században jelen volt egy üveghuta,

⁴⁴ TÓTH-BARTOS András (szerk.): *Bartos Jenő emlékkönyv*, 35.; JÓZSEF Álmos: *Erdővágás a Zernye aljában*, Hírmondó.ro. 2018.06.15. <https://www.hirmondo.ro/kultura/erdovagas-a-zernye-aljaban/> 2023.04.15.

⁴⁵ POZSONY: *Zabola. Egy polgárosult orbaiszéki falu*, 62-65.

⁴⁶ NAGY Botond: *Székegyföld gazdasági fejlődése a 19. század második felében: határszéli gazdasági környezet és üzleti modellek háromszéken*, Doktori disszertáció. Budapest, 216. 245-247.

amelyben akkor annyi üveget voltak képesek legyártani a helyi munkások, amellyel elláthatták a környező nemesek szükségleteit. Házasságkötésük után a manufaktúrát felfejlesztették. Pár év alatt a munkások száma megsokszorozódott, felölelve a szomszédos településeket. Már vándorablakosokat is hívhattak a környéken élők. Benedek anyósa átengedte a vállalkozás irányítását, mivel látta, hogy ez a gyár biztosította az emberek egyetlen megélhetését, ugyanis akkor a mezőgazdaság nem virágzott a környéken. Mielőtt a család birtokába jutott a manufaktúra, az évi forgalom harminc-, negyvenezer pengő forint volt. 1885-ben egy tüzeset miatt az üvegyár épületei teljesen megsemmisültek, ami miatt egy ideig zárva tartottak. A fennálló konkurencia még jobban nehezített gyár helyzetén. A sepsibükszádi gyáron kívül újra indult a Siculica szénsavsűrítő és a meggyesfalvi üzem is.⁴⁷

Az üvegyár az 1900-as évek elején indult virágzásnak hét évi bérlés során. A termelés által biztosították a vizes- és sörösüvegek előállítását a gőzgépek által. Az újraindulás felettébb sikeres volt, mivel a csehszlovákiai üvegtermékeket kiszorította a piacról. Ebben az időszakban került vezetői pozícióba Sovánka István szecessziós festőművész, aki vázák és üvegdíszek gyártásával és festésével foglalkozott.⁴⁸ Az alábbi fényképen a sepsibükszádi üvegcsűr épületei láthatóak 1898-ból az újraépítés után.

A sepsibükszádi üvegyár épületei- 1898. (Gere István felvétele a Székely Nemzeti Múzeum fototékájából, 1188-K/8130)

⁴⁷BALATON Petra, REISZ T. Csaba: *A székelyföldi ipari akció*, Levéltári Közlemények, 77. évf. (2006) 2.sz. 59.

⁴⁸POZSONY: *Zabola. Egy polgárosult orbaiszéki falu*, 66-67.; *Sepsibüksád*, Gyulafehérvári Római Katolikus Érsekség. <https://ersekseg.ro/hu/papiadatla%20p/217?q=templom/796> 2023.05.15.; CSEREY Zoltán: *Üvegyártás Háromszéken a 17-20. században*, In. NÉMETH Györgyi (szerk.): *Manufaktúrák Magyarországon, Manufaktúratörténeti Konferencia Miskolc*. 1989. 72-74.

Gróf Mikes Benedek nemcsak a környékbeli gazdasági élet fellendítésén fáradozott, hanem a zabolai egyház fejlesztésébe is fektetett. A reformáció következtében templom⁴⁹ nélkül maradt kis közösségnek helyet adott a grófi udvarban. Az ott található kis kápolnában gyűltek össze hetente és a lelki szolgálatot külföldről hívott szerzetesek végezték.⁵⁰ A kápolna ingatag állapotba került a földrengések miatt, így égető szükség volt egy új templomra. Pozsony Ferenc a könyvében így mutatta be a közösség nehéz helyzetét: „A falunak a református része saját szükségére több ízben adott el köz helyet a nélkül, hogy a katolikusok ígéreten kívül egyebet kaptak volna. (...) Annál fogva a Püspök Urunk ő Nagy Méltóságát alázatos tisztelettel az iránt megkérendőnk, méltóztasson a nagyságos grófnőt az iránt felszólítani, hogy határozottan nyilatkozni ne terheltesse: akarja-e a templomot átadni a népnek a felügyelési 's tulajdonosi jog megtartása mellett vagy nem?”⁵¹ Ezek után 1860-ban Mikes Benedek és Haynald Lajos püspök közös összefogással telket vásároltak, hogy megépíthessék a zabolai katolikus közösség templomát a mai református vártemplom közelében. A kastélykerti kápolnában lévő késő reneszánsz stílusjegyeket viselő oltár már nem került be az újonnan épített templomba. Ma a sepsiszentgyörgyi Székely Nemzeti Múzeum egyik állandó tárlatában megtekinthető.⁵²

⁴⁹ A település központjában álló gótikus vártemplom volt a katolikus közösség "otthona", amelyet a XIV. században építettek. A régészeti feltárások tükrében elmondható, hogy a templomot többször átépítették, amíg elnyerte a maihoz hasonló formáját 1753-ban. Léstyán Ferenc a könyvében beszámol arról, hogy a várfal jóval magasabb volt eredetileg, ugyanis 1838-ban három öltre, vagyis 5 méterre csökkentették le. Ennek a csökkentésnek az oka valószínűleg a század elején romboló földrengés volt, amely által a várfal megrongálódott. A templom mennyezetén található ikonikus festett kazetták eredete a XVIII. század második felére datálható, ami a mai napig is nagy látványosság a tatárfejes domborsobrok mellett. Vö. LÉSTYÁN: *Megszentelt kövek.Zabola*, <https://mek.oszk.hu/04600/04684/html/157.html> 2023.04.15.

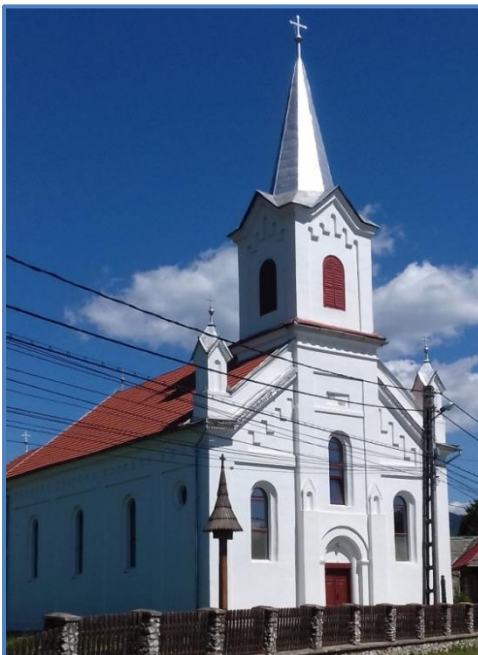
⁵⁰POZSONY: *Zabola. Egy polgárosult orbaiszéki falu*, 133-135.

⁵¹ Uo. 133-135.

⁵² Uo. 133-135.

Késő reneszánsz stílusú oltár a kastélykerti kápolnából (a Székely Nemzeti Múzeum weboldaláról)

A zabolai római-katolikus templomot két évnyi építés után 1862-ben szentelték fel, amelynek búcsúját szeptember 14-én ünneplik a Szent Kereszt Felmagasztalásának emlékére.⁵³

A zabolai római-katolikus templom (saját felvétel, 2020.08.24.)

Mikes Katalin grófnő a gyermekkori emlékei alapján számolt be arról, hogy a dédnagyapja, Benedek a sepsibükszádi üvegyártulajdonos nagy valószínűséggel aktívan támogatta az ottani templomépítést.⁵⁴ Ennek alátámasztására nincsenek hivatalos adataink, csupán a templomok építésének az éve és a stílusuk nagy mértékben hasonlóak.

2.2.2. A fejlesztő gróf– Mikes Ármin (1868-1944)

Az előző fejezetben már hallhattunk Mikes Árminról, Benedek fiáról, aki a gőzgépek segítségével fellendítette a Zernyén működő fűrészüzemet. Tevékenysége nemcsak ennyiből állt. Az életmunkáját szemlélve nagyon sokoldalú és már-már észszerűtlennek tűnő vállalkozásokba kezdett, amelyek tényleges működésében kevesen hittek. A korabeli sajtók rendszeresen mutatják be őket: Ármint és feleségét, Bethlen Klementinát. A munkásságuknak köszönhetően a település nagy mértékben fejlődésnek indult. A következőkben a modern-különc Ármin kezdeményezéseiről számolok be, bemutatva a kastély épületeit akkori és mai valójában.

⁵³Zabola, Gyulafehérvári Katolikus Érsekség. <https://ersekseg.ro/hu/templom/878> 2023.04.15.

⁵⁴ Interjú gróf Mikes Katalinnal, (2020.08.24.)

A sokak számára ismert és látott „régikastélyt” a XIX. században építették át, ugyanis azelőtt udvarházként szerepelt. Ugyanerre az időszakra tehető a kastély körüli terület parkosítása is. Ármin gróf egy természetvédelmi területet alakított ki azzal, hogy több mint húsz típusú virágcsaládot és fás növényt hozott a kastély területére. A régikastély már az 1600-as években is állt, viszont akkor még csak a földszint és az első emelet létezett. Csak a későbbi századokban bővítették ki a tetőtérrel és kapta meg mai formáját, amint már említettem.⁵⁵ A XX. század elejére datálható az új kastély építése, amelyet eredetileg a vállalkozások irodáinak és az élelem elkészítésének a helye volt.⁵⁶ Ez a kastély érdekessége egy kétszintes híddal ellátott alagút, amelyen keresztül oldotta meg a személyzet az ételszállítást.⁵⁷

A két kastélyt összekötő híd (saját felvétel, 2020.08.24.)

Az új kastély mára már a látogatókat gyönyörködteti, ugyanis nemcsak vendégszobák vannak itt, hanem a kastélyszálló ebédlője is. Mikes Ármin építkezései nem voltak hiábavalóak, még az államosítást követő „romboló” időszakban sem. A falubeliek még most is felemlegetik azt az időszakot, amikor a grófi család kényszerült elhagyni a birtokot és az emberek az értékesebb tárgyakat, bútorokat elhordták. Továbbá, fontos kiemelnünk azt is, hogy a már szomorúan álló épületek a rendszerváltás után csupán némiképp teltek meg étellel: az új kastély egy pszichiátriai intézetnek adott otthont több évig. Nem meglepő az sem, hogy az az időszak a leépülés ideje volt, amelyet a 2000-es évek elején visszatérő örökösök próbáltak helyreállítani a régi pompájába. Erről a munkáról az utolsó fejezetben olvashatunk részletesebben.

⁵⁵MÉNESSY Kinga Kitty: *Mikes-birtok, a zabolai csodavilág*, 2019.08.14. <https://mikes-birtok-a-zabolai-csodavilag/> 2023.05.14.

⁵⁶POZSONY: *Zabola. Száz Magyar falu könyvesháza*, Budapest, 2007. 145-149.; CSINTA Samu: *Gróf Mikes Ármin, a különutas vállalkozó*, In. *Nőileg magazin*. 2021.08.31. <https://noileg.ro/grof-mikes-armin-a-kulonutas-vallalkozo/> 2023.04.15.

⁵⁷CSINTA: *Gróf Mikes Ármin*, <https://noileg.ro/grof-mikes-armin-a-kulonutas-vallalkozo/> 2023.04.15.

Az új kastély (saját felvétel, 2020.08.24.)

A kastélypark másik látványossága is Ármin gróf munkájára emlékeztet. A Svájci villa, amely a látogatók számára nem elérhető, mivel a családtagok privát otthona. Ezt az épületet egy berni terv alapján állították össze Párizsban 1889-ben. Az örökösök elmondása szerint ez volt az első könnyűszerkezetű, összerakható ház a birtokon.⁵⁸

A gépház néven ismert épületben termelték a villanyáramot elsőként a környéken. Már említettem, hogy a fűrészüzemet gőzgépek segítségével Benedek fia felfejlesztette, így hatékonyabb volt a kitermelés és a feldolgozás. Ugyancsak a gőzenergia segítségével működtették feleségével, Klementinával a közös vállalkozásukat, a szövőüzemet. Itt a gyapjúfeldolgozással és szövással foglalkoztak a falubeli asszonyok, így lehetőséget kapva a megélhetésre. A későbbi fejezetben bemutatott árvaház lakói is megtanulták a szövés művészetét ebben az üzemben, amely hamar országos babérokra tört. ugyanis értékesítő üzletek nyíltak Bukarestben, Brassóban és Budapesten is.⁵⁹ Egy érdekes dologra hívnom fel a figyelmet: az szövőüzem igazi neve nem ismeretes, viszont a régiak visszaemlékezéseiből kiindulva egy magyarosított szabadfordítással találkozunk. A „Homeszpun” kifejezést használja Barthos Jenő egykori igazgató az emlékkönyvében, ami az angol homespun, vagyis háziszőttés szóra utal.

⁵⁸MÉNESSY: *Mikes-birtok*. 2019.08.14. <https://mikes-birtok-a-zabolai-csodavilag/> 2023.05.14.

⁵⁹POZSONY Ferenc: *A ház- és lakáskultúra változása aháromszéki Zabolán*, In. BERENCZKI Ibolya–SÁRI Zsolt (szerk.): *Ház és Ember*, Szentendre, 2017. (A Szabadtéri Néprajzi Múzeum Évkönyve, 28–29.) 309.

Az egykori gépház. Ma a vendégek szobái találhatóak. (saját felvétel, 2020.08.24.)

Mikes Ármin másik vállalkozása egyben új ötlet is volt és hagyományos munka: a lovászkodást átalakította lótenyésztéssé. Nagy terve volt a helybéli állatállomány felfejlesztése és nemesítése. A törzskönyves lovakon kívül egy számottevő szürke szarvasmarha állománnyal is rendelkezett. A grófi birtokon 1895-ben hozta létre a saját ménesét, amely kezdetben kizárólag angol telivérekől állt, majd száznál több hátas sétált a birtokokon. A Mikes családban nem Ármin volt az első, aki lótenyésztéssel foglalkozott. A XVIII. században Mikes Mihály létrehozott egy saját ménest Marosújváron. A székely és erdélyi kancák mellé fia, István arab és spanyol méneket hozatott, viszont az ő gazdálkodása nem volt annyira kifizetődő, mivel a kihasználatlanság miatt a lovak kisebbek lettek. 1836-ban egy betegség miatt a teljes állatállomány kihalt, így a generációs tenyésztés megállt.⁶⁰ Ármin gazdálkodása virágzásnak indult, tudniillik ő biztosította a német császárságnak és a magyar királyi udvarnak a fogatokat. Pozsony Ferenc néprajzkutató így jellemzi az újraindított vállalkozást: „*Gazdaságban csakhamar híres versenylovakat (Boston, Dady, Minore, Pajzán, Verberán) is tenyésztett. A kastély udvarán márványpadlós istállót építtetett legszebb paripáinak, annak parkjában pedig futtatópályát hozott létre.*”⁶¹ Az említett márványpadlós helyet luxustállónak nevezték, amely még a mai napig is ismeretes a falubeliek és a vendégek előtt. A rendszerváltás idején azt az

⁶⁰ Gróf Mikes Ménes története, In. Zabola Estate honlapja. <https://www.zabola.com/grof-mikes-menes-tortenete> 2023.05.14.

⁶¹ POZSONY: Zabola. Egy polgárosult orbaiszéki falu, 68-69.

épületet iskolává alakították⁶², ma már rendezvényterem, amelynek berendezése teljesen találó a kastélyokéval.

Az egykori luxustálló épülete (saját felvétel, 2020.08.24.)

A falubeliek generációin át fennmaradt egy kedves történet Ármin grófról, amikor késve érkezett meg a mezőben található zabolai állomásra. Ekkor a gróf a fogat közé csapott és hamarabb beért a brassói állomásra, mint a „Berecki gyors” elnevezésű személyvonat.⁶³ Erre a történetre nem tudunk hiteles bizonyítékot találni, ettől eltekintve a történet eredeti célja nagy valószínűséggel a grófi lovak nagyszerűségének fokozása.

A vendéglátás nemcsak a 2000-es években kezdődött el a Mikes kastély területén, hanem már Ármin idejében is. A nemesített lovakon túl nagy kedvvel gondoskodott a vadon élő állatokon is: zernyei erdőiben vadasparkot hozott létre, ami a családi vadászatok színhelyéül és a vendégek kirándulási helyéül szolgált.⁶⁴

A bemutatott vállalkozások kiválóan szemléltetik Mikes Ármin gondolkodását és rátermettségét. Apja, Benedek üzleti érzékét megörökölve támogatta és továbbfejlesztette a fűrészüzemet és az üveggyárat. A grófi birtok fejlesztése nagyon sok látogatót vonzott, így kivirágzott a székely település. Mindezek mellett a vállalkozások hiánypótlóak voltak: a villamos

⁶²A luxustálló és az új kastély az 1948-1956-os időszakban gyakori változásokon ment át, ugyanis az állami tulajdon után a bukaresti szerkesztőség „gondozásában” volt. Majd az Országos Szakszervezeti Szövetség költözött be. A visszaszerzésig (1999-ig) iskola volt és az új kastély pszichiátriai intézmény. A gardacserék és a karbantartás hiánya miatt az épületek nagyon rossz állapotban kerültek vissza a családhoz. In. *Barthos Jenő emlékkönyv*, TÓTH-BARTOS András (szerk.). Zabola, 2018, 39-40.

⁶³ Interjú Bodó Jánossal. (2023.05.20.)

⁶⁴POZSONY: *Zabola. Egy polgárosult orbaiszéki falu*, 69.

áram generálása, a szövőüzem és a lótenyésztés. Feleségével együtt a falubeliek megélhetésének biztosításán és a rászorulóknak segítségén fáradoztak. A kommunista rendszerben történő kilakoltatásról, a vagyonvisszaszerzésről és a kastély turizmusának kialakulásáról a későbbiekben fogunk részletesebben beszélni.

2.3. A grófnő a gyermekek között

Bethlen Klementina (1871-1954) grófnőről általában a férjével, Mikes Árminnal együtt olvashatunk. Ők voltak az a házaspár, akik próbálták az elődjeiktől örökölt vállalkozást nemcsak fenntartani, hanem modernizálni és több helybéli munkaerőt alkalmazni. A kor nemesi hasonlóképpen jártak el: a férfiak a politikai és vállalkozási téren tevékenykedtek, eközben a nők csoportosulva szolgálták a közösség érdekét: különböző jótékonyági estek szervezése, árvaházak, idősek otthona, egyházak támogatása, stb. Fejezetünkben a grófnő közösségépítő szelleméről beszélünk, és bemutatásra kerülnek azok a nők, akik támogatták őt. A róla alkotott képünk alapját a korabeli újságcikkek és tanulmányok adják.

Klementina grófnő, Bethlen István miniszterelnök testvére, mezősámsondi születésű volt. A vállalkozó szellemű gróffal 1896-ban kötött házasságot⁶⁵ és utána kezdődött el az a nemesi lelkületű kaland, amely az egész életét betöltötte itt, Felsőháromszéken.

2.3.1. Termékeny barátság: SzentkeresztyStephanie és Bethlen Klementina

Szentkereszty Stephanie (1842–1906) neve még a mai napig is ismerősen cseng sokaknak, ugyanis Kézdivásárhelyen kiemelkedő megemlékezéseket tartanak a bárónőről. A zágoni arisztokrata családban látott napvilágot 1842. februárjában. Ebből kifolyólag a neveltetése is ismerős forgatókönyv szerint működött: már 11 évesen Budapestre költözött, hogy művészetet és nyelveket tanuljon. Hazaköltözésekor a kolozsvári rokonoknál töltött idő adta a tudományossági változást. Az élete nem volt gondtalan, ugyanis elsőik között távozott el édesanyja, majd az édesapja is az élők közül. Húga hosszas betegeskedés után bekövetkezett halála volt az az esemény, amely teljesen megtörte a fiatal, ambiciózus nőt. A többszörös gyászidőszak alatt már elkezdte a karitatív munkáját. A betegek és a rászorulóknak segítése nem volt számára idegen a több évig tartó kiszolgáltatott helyzete miatt. A *SzentkeresztyStephanie Emlékkönyv* szerkesztője, Tóth Szabolcs Barnabás így jellemzi a bárónőt: „*Stephanie volt a család azon tagja, aki életéből a legtöbb évet áldozta a jótékonykodásra. Mindössze 29 éves volt,*

⁶⁵*Aport Vilmos Naplói*, I. köt. Kiad. Soós Viktor Attila. Győr, 2005, A Győri Egyházmegye Kiadványai. (Források, feldolgozások, 2) 68.

mikor bámulatos energiával és kitartással közéleti munkához kezdett. Ehhez személyes tulajdonságai, rendkívül megnyerő modora, fizikuma, műveltsége és éles elméje segítette hozzá. Igazi humánus, mélyen érző lélek volt, akinek alig akadt párja akkoriban, és akit annyira csodáltak azok, akikkel együtt dolgozott.⁶⁶ A kézdívárhelyen alapított árvaháza megnyitójakor ismertette a jelenlévőkkel a célját: egyszerű, igazi, szorgalmas asszonyokat nevelni, akik megfelelően tudják vezetni a háztartást. Ez a cél az akkori kor elvárásaihoz volt igazítva, tudniillik a nők feladata a gyermeknevelés és az otthon rendben tartása volt. A bárónő mindent kézben tartott, az intézmény vezetése mellett képes volt szeretni és gondoskodni, akár csak egy anya, továbbá igazgatta a nála lévő gyermekek útjait. Az árvákon kívül a barátaival megcélozták a másik szükségben lévő réteget: a szegényeket és a betegeket. Létrehozták a Zágoni Nőegyletet, amely által segítették a helyi szegényebb családokat a gyermekeik iskoláztatásában, a betegek ápolásában. Egy újfent karitatív befektetés látott napvilágot, amely az Erzsébet Árvaleány-nevelő Intézet nevet kapta 1978-ban. Az intézet vezetői a következők voltak: Székely Jánosné Incze Sarolta, Cserey Jánosné Zatureczky Emília, majd később Mikes Árminné Bethlen Klementina. Az említett tagok ezek az egyletek mellett minden héten filléresteket tartottak. Ezek az összejövetelek nagyobb mennyiségű pénzüsségeket hoztak, amelyekről nyilvános számadást készítettek és jótékony célokra fordították.⁶⁷ Mint minden kezdeményezés, amely egy bizonyos tömeget mozdít meg, ezek a fillérestek sem maradtak negatív véleményezés nélkül. Többen adtak hangot annak, hogy a találkozások csupán az arisztokrata, díszes ruházatú társadalmi réteg számára elérhetőek, ez pedig eltántorítja a tenni akaró, viszont szerényebb egzisztenciájú nőket, akik szellemi műveltségükből kifolyólag hasonlóan odaillőek lennének. Ezek a negatív vélemények nem tántorították el a segélyszolgálatot, ugyanis próbálkoztak változatosabb és ötletesebb találkozókat, eseményeket létrehozni. Így született meg a későbbiekben a menedékház és a kórház is, amely a peremvidéken élőknek nyújtott ellátást.⁶⁸

A fentiek alapján jól látható, hogy a bárónő kezdeményezésekor több úrinő is csatlakozott, mert abban a korban az ilyen szociális jellegű tevékenységek voltak a bevettek a nők körében. Bethlen Klementina felhasználta ezt a nemes barátságot az orbaiszéki rászorulóknak

⁶⁶TÓTH Szabolcs Barnabás (szerk.): *Szentkereszty Stephanie Emlékkönyv*, Sepsiszentgyörgy, 2013. 10–11; PÉNZES Lóránd: *Ki volt Szentkereszty Stefánia, Háromszék nagyasszonya?* Romkat.ro. 2022.05.27.<https://romkat.ro/2022/05/27/ki-volt-szentkereszty-stefania-haromszek-nagyasszonya/> 2022.12.15.

⁶⁷*Nemere*, 1879.01.01; *Nemere*, 1883.09.20. 304.; *Nemere*, 1879.03.16. 87.

⁶⁸DIMÉNY Attila: *Az Erzsébet Árvaleány-nevelő Intézet első harminc éve az árvaház-alapító Bárány Szentkereszty Stephanie elnöksége alatt (1872-1902)*, In. *Szentkereszty Stephanie Emlékkönyv*. 29–36.

szolgálásáért, így alakult meg Zabolán az árvaház, amely még ma is áll elemi iskola formájában. Az alapításról és a működésről a következő alfejezetben beszélünk bővebben.

SzentkeresztyStephanie bárónő árvaháza nem maradt üresen a századok során. Húsz évvel ezelőtt megalapították a bárónő nevét viselő egyesületet, amelynek célja követni az alapítót. Bálint Olga igazgató úgy nyilatkozott több eseményen, hogy hasonló körülményben élő gyermekek, sérültek élnek az intézet felújított falai között, mint évszázadokkal ezelőtt. Elsődleges céljai közé tartozik úgy vezetni az árvaházat, ahogy nemeslelkű elődei tették: „*»Az intézet az önök hű vigyázására van bízva; s amint egy felől őszinte örömmel tekinthetnek annak mostani állapotára; úgy másfelől aggodó figyelemmel vigyázniok kell arra, hogy a változó idők viszonsagságai között minden bajtól megőrizve legyen.«*”⁶⁹

2.3.2. Árvaházat Zabolának!

Klementina grófnő a kézdívásárhelyi árvaház igazgatójaként olyan tapasztalatokat szerzett, amelyeket a saját ötleteivel kiegészített. Nagyobb pénzüsszegekkel segítette az árvaházat, amelyet egy 1901-es cikkből tudunk: kétezer koronát adományozott, amely által biztosította egy árva ellátását és nevelését.⁷⁰

Elnöki kinevezését is azon év végén kapta, mivel a bárónő külföldön tartózkodott az orvosi kezelése miatt. Eredetileg rövid ideig szólt volna a kinevezése, viszont annyira feltalálta magát abban szerepben, és felettebb hatékony vezetést végzett, hogy végül a második világháború végéig igazgatta a kézdívásárhelyi árvaházon kívül a zabolait is, majd 1899-ben megalakult a várhelyi Polgári Leányiskola is.⁷¹

A változó karitatív tevékenységet számos korabeli sajtó támasztja alá. Az általuk bemutatott rendezvények célja az árvaházak támogatása, az anyagiak bővítése.

Ha az orbaiszéki, XX. századi sajtókat olvasgatjuk jól látható, hogy nagyon aktív társasági életet alakított ki Klementina grófnő. 1907-ben került megszervezésre először az a jótékonyági estsorozat, ahol a begyűlt kétezer korona adományt az intézet renoválására és az árvák nevelésére fordítottak.⁷² Különös érzékenységgel gondoskodott arról is, hogy az árva lányok megfelelő társasági életet élhessenek. Ennek érdekében több rendezvényre elvitte őket, megtanítva a korabeli szemléletnek megfelelő öltözetre, viselkedésre, beszélgetések folytatására.

⁶⁹BÁLINT Olga: *Az "újraélesztett" Szentkereszty Stephanie Egyesület*, In. Szentkereszty Stephanie Emlékkönyv, 205–206.

⁷⁰*Székely Nemzet*, 1901.01.14. 27.

⁷¹TÓTH Szabolcs Barnabás: *Szentkereszty Stephanie*, 48–53.

⁷²*Az Ujság*, 1907.11.17. 16.

Ilyen rendezvény volt például az 1907-es piknik, amelyet Pallavicini György örgróf szervezett, vagy az 1910-es püspöki körút Kézdivásárhelyen.⁷³ Ezek a találkozók egyfajta bemutatások voltak. Nemcsak az árvák ismerkedtek meg a társaság nagyaival, hanem mások is megismerhették őket, továbbá még működött akkor az a bejáratott szokás, hogy szemügyre vették a lehetséges alkalmazott ajánlatot. Ez a fajta közösségi nevelés a mai napig is él a köztudatban. Pap Irma nyugdíjazott tanárnő számolt be arról, hogy a grófnő hogyan törekedett arra, hogy az élet kellemesebb oldalát is megismerhessék. A cikkben édesanyja történetét olvashatjuk a zabolai árvaházban: „Így kerültek jó helyre az árvák, akik nagyon-nagyon sokat köszönhetnek a grófnőnek. Nevelőnő foglalkozott velük, de a grófnő is mindegyre köztük volt, és sok mindenre megtanította őket. Iskolába jártak, elvégezték a hét osztályt, emellett pedig a lányok házvezetést tanultak: varrni, szöni, beteget ápolni, főzni, majorságot nevelni, kertészkedni, stb.”⁷⁴

A zabolai árvaház több ellenőrzésen ment keresztül. Egy 1925-ös jegyzőkönyv alapján Dr. Szöllösy János ügyvéd kiemelkedőnek találta. Az említett jegyzőkönyvet Dr. Borbáth Dániel készítette, és alapos pénzügyi és ingatlan leírást találhatunk benne.

Dr. Szöllösy János jelentésében többek közt ezeket írja: "Az árvaházban jelenleg 10 fiú, 14 kisebb, 2 nagyobb leány, összesen 26 árva van. Ebből 14 református, 11 római katolikus, 1 görögkeleti román. Mindent a legnagyobb rendben, tisztaság, czin jellemez. A hálószobákban egyforma piros ágyakkal és hasonló szekrényekkel vannak berendezve, úgy hogy magánlakás nem lehet izalésesebb, mint az árvaház." Szöllösy gondnok nagyon dicséri Mikes "rainé" Ethelen Emma grófnő egyes anyagi gazdálkodását. Megállapítja, hogy az árvaház anyagi ügyvitele kedvezőbb, mint a kézdívásárhelyi Brassó utcai árvaház. Külön méltatja a grófnő szövegüzemét, mely az árvák ruházatának szükséges anyagot készíti meg nekik a grófnőnek irányításával, leleményes munkájával. Három szövegép, három kötésgép, két szövegűző van beállítva. A két nagyobb árvalány

Jegyzőkönyvi részlet az árvaház állapotáról (a Mikes család archívumából)

A jegyzőkönyv részletes beszámolót ad az épületek állapotáról, a hálóról, a betegszobáról, a mosdókról és a munkatermekről. 1925-ben huszonhat árva élt a zabolai intézményben és külön kiemelte az ügyvéd, hogy a környékbéli árvaházak közül ez a legkiemelkedőbb, legjobb állapotban lévő és az ellátás szempontjából kiváló intézmény. Ezt a

⁷³Székely Nép, 1910.10.01. 478.

⁷⁴ PAPP Irma: *Árván és özvegyen a két világháborúban*, Háromszék.ro 2022.01.20. <https://www.3szek.ro/load/cikk/147253/arvan-es-ozvegyen-ke-t-vilaghaboruban> 2022.11.06.

megállapítást a következőkkel támasztja alá: „»Mindent a legnagyobb rend, tisztaság, czin jellemez. A hálószobák egyforma piros ágyakkal és hasonló szekrényekkel van berendezve, úgy hogy magánlakás nem lehet izlésesebb, mint az árvaház.« Szöllösy gondnok nagyon dicséri Mikes Árminné, Bethlen Tima grófnő ügyes anyagi gazdálkodását. Megállapítja, hogy az árvaház anyagi ügyvitele kedvezőbb, mint a kézdivásárhelyi Erzsébet árvaházé. Külön méltatja a grófnő szövőüzemét, mely az árvák ruházatának szükséges anyagot készíti magának a grófnő irányításával, leleményes munkájával.”⁷⁵ Az idézetből jól látható, hogy a grófnő megfelelően felhasználta a család birtokán álló szövődeből származó anyagokat. A gyermekek ruházatának biztosításán kívül a lányok betekintést nyertek a szövés és ruhakészítés rejtjelmeibe is.

Bethlen Klementina által alapított napköziotthon gyermekei és nevelői az 1950-es években (A grófi család archívumából)

Az akkori árvaház épülete ma is megtalálható Zabolán a főút mentén, Kézdivásárhely irányában. Számos generáció tanult itt, ugyanis tantermekké alakították a múlt században. 2021. októberében került sor a névadó ünnepségre. Ma már a nemes alapító nevét viseli, tisztelegve a múlt századokban dolgozók előtt és nyomot hagyva a jövő nemzedékeinek. Pap László Kálmán iskolaigazgató kiemelte az ünnepségen azt, hogy „A névadással szellemiséget adományozunk az épületnek, lelket lehelünk belé, amely mostmár emléket állít megálmodójának.”⁷⁶

⁷⁵BORBÁTH Dániel: *A zabolai "Gróf Mikes Árminné szül. Bethlen Tima grófnő árvaháza"*, 1972. (A Mikes család archívumából)

⁷⁶*Székely Hírmondó*, 2021.11.16. 4.

A zabolai elemi iskola, gróf Mikés Klementina Épület (saját felvétel, 2022.08.20.)

A grófnő mindennapjai nemcsak a családjá, az üzem és az árvaház vezetése körül forgott, hanem felpártolta a helyi iskolásokat is. Több sajtóban találtam olyan beszámolókat, amelyek különböző adományokról, általa szervezett eseményekről írtak. A következőkben látható lesz a Klementina grófnő tevékenysége és a felpártoltak reakciói. A *Székely Nemzet*címűújság 1898-as 80. számában olvasható az a májusi iskolai záróvizsga, ahol a grófi házaspár a jelesre vizsgázó tanulókat és a felkészítőiket dicséretben részesítette. Az ünnepségen való jelenlétük nagy megbecsülésről tett bizonyosságot, amely a jelenlévőkkel azt éreztette, hogy a nemesi réteg nem húz maga köré megmászhatatlan falakat. A díjak között nagy értékű könyvcsomagok is voltak, amelyeket a diákok között kiosztottak.⁷⁷ A nyilvános megjelenéseken kívül többszörösen került sor a diákok jutalmazására nemcsak pénzbeli vagy könyvcsomagok formájában, hanem ruhaneműkben is, amelyeket a helyi asszonyok állítottak elő a már említett szövőüzemben. Az üzem öregbítését lánya, Johanna is támogatta a későbbiekben.⁷⁸

1899-ben majálist rendezett a grófi házaspár az iskolai évváró „megkoronázása” céljából, ahol sültet szolgáltak fel és lehetőség nyílt a szabad szórakozásra. Az alábbi idézet bemutatja a jelenlévő diákok és tanárok éljenezését hálájuk jeléül: *„bizony megérdemelt óváczióban is részesítették ő méltóságát a tanulók s vezetőik, a nép s községünk minden rendű lakói, mindön a folytonos éljenezések között késő este távozott körünkből a nemes grófnő, a kit ki is kiáltotunk »tiszteletbeli tanítónőnek«, mivelhogy gyermekeink testi fejlesztése, erősítése végett ez örökre*

⁷⁷*Székely Nemzet*, 1898.06.01.80.sz.

⁷⁸ Az itt készült szöttesek nemcsak ruhák formájában fordultak elő, hanem a helyi lakáskultúra gazdagításában is közreműködött különböző díszítő textiliák formájában. Vö. POZSONY: *A ház- és lakáskultúra*, 309.

*emlékezetes napot rendezte.*⁷⁹ Úgy gondolom, hogy ez a titulus kifejezi azt a tiszteletet, amelyet a grófnő a karitatív szolgálatával kiérdemelt. A falubeliek nem is adhattak volna nagyobb „ajándékot”, mintsem a tapsolva éljenzést.

A majális után egy gyermekünnep következett, ahol már a kézdivásárhelyi intézet tagjai is jelen voltak. Ezen a találkozón több mint háromszáz diák vett részt, amely az összes ünnepségek között kiemelkedő volt. Az újságíró hasonló tisztelettel ír a grófi házaspárról és a lakosok éljenzését hangsúlyozza. Az eseményt tarkították a következő hagyományos versenyek: árbócmászás, zsákba futás, bakkugrás, versenyfutás. A versenyek nyertesei pénz- és könyvbeli jutalomban részesültek, amit a grófi család adományozott.⁸⁰ Nem felejtjük el az 1903-as ruhaadományozást a helyi iskola rászoruló tanulóinak, amely értéke háromszáz korona volt, majd a karácsonyi ajándékok is gazdára letek.⁸¹

Felhívnam a figyelmet egy köszönőcikkre, amely a *Magyar Polgár* című újságban jelent meg, ahol jóltevő jelzővel illették a grófi házaspárt. A jócselekedet a helyi iskola tornaeszköztárát bővítette, a katolikus egyház egy ravatalozó takaróanyagot kapott, míg a református egyház négyszáz korona adományban részesült kezeváltás címen.⁸²

A már említett cikkekből jól látható, hogy Mikes Ármin és felesége Bethlen Klementina grófnő a közösségtámogató tevékenységük miatt mindenhol szeretettel voltak fogadva, továbbá dicsérettel és hálával gondolnak rájuk. A tevékenységeik példát állít a mai kor rohanó emberének is. A nemesi házaspár nem sajnálta az idejét és az anyagi támogatást sem arra, hogy a közösséget építsék, segítsék. Ez minden szempontból is egy erkölcsös, keresztényi létforma. Habár a fejlesztéseik nagyobb része gazdasági és szociális téren bontakoztak ki, nem maradt el sem a katolikus, sem a református egyház adományozása sem.

2.3.3. Teljes szívvel adakozni

Az eddigiekben az adományozás és alapítás a gyermekek, árvák neveltetéséről szólt, viszont a grófnő szociális érzékenysége nemcsak ebben teljesedett ki. Igyekezett mindkét felekezetet támogatni attól függetlenül, hogy ő, akár csak a család legtöbb női tagja református hitű volt, eközben a férfi ág katolikus. A *Székely Nemzet* 1896-os számában egy eszmei értéket képviselő ajándékról olvashatunk: Szász Domokos református püspök egy kézzel hímzett

⁷⁹*Székely Nemzet*, 1899.06.07. 331.

⁸⁰*Székely Nemzet*, 1902.08.06. 485.

⁸¹*Budapesti Közlöny*, 1910.02.23. *Székely Nemzet*, 1905.09.04.

⁸²*Magyar Polgár- Kolozsvár*, 1902.08.12. 312.; *Székely Nemzet*, 1902.09.04.

szőnyeget kapott ajándékba a háromszéki nemes asszonyoktól. Ezt a kézművességet báró Bánffy Polixéna kezdeményezte, majd össze is állította a 36 hímzett szőnyegkockát. Ebből érthető is, hogy harminchat asszony dolgozott azon az emléknék szánt szőnyegen, ami még értékesebbé tette azt.⁸³ Egy évre rá ugyancsak egy kézzel készített ajándékot kapott a református egyház: egy úrasztali terítőt és egy díszes széket. Földes György így köszönte meg az eszmei értékkel bíró adományt: „Jól eső érzés tölti el szívünket, mikor nagyjainkat, előkelő családjainkat látjuk előljárni a vallásos buzgóságot tanúsító szép példaadásban. (...) »Isten a jókedvű adakozót szereti.« Szeresse ő méltóságát nemes őseitől örökölt élő hitéért, áldozatkész buzgóságból származó becses adományáért hosszú, boldog élettel!”⁸⁴

A család felettébb érzékenyen kezelte a betegségek kezelését, a környékbeli kórházak felszereltségének ügyét. 1914-ben Klementina grófnő a kovásznai kórházat látta el bőkezűen. Az addig a zabolai kastélyban működő kórház átkerült Kovásznára, ezért a környékbeli települések is adományoztak: Barátos húsz felszerelt ágyat, míg Páva tízet.⁸⁵ Kijelenthetjük, hogy a grófnő munkássága nem csupán az árvák ellátásában merült ki, hanem az orvosi kezelésre szorulóknak segítésében is. A cikk megfelelő rövidegességgel, de sokatmondóan bizonyítja, hogy képes volt a saját házába „beengedni” a kórházat a hatékonyabb kezelések érdekében.

A cikkek olvasgatása során rábukkantam egy látogatás beszámolójára, ami nem szociális jellegű, mint az eddigiek: 1910 végén a házaspár ellátogatott I. Károly román királyhoz és családjához Szinajára. A cikk így számol be a különleges látogatóról: „Az ebéden a király jobbján a román trónörökösné, balján pedig Mikes Ármin gróf ült. Ebéd után az uralkodó és a trónörökös pár a pelesi kastélynak újonnan kiépült részében még egy teljes órán át beszélgettek vendégeikkel.”⁸⁶ A cikk célja, véleményem szerint nem a politikai kapcsolat bemutatásáról szól, hanem a kölcsönös tisztelet ismertetéséről. A grófi házaspár működése nem csupán Háromszékre szorult, hanem külföldre is. Példának okáért a királyi családnál tett látogatás, a Budapesten ismert szövőüzem bemutatóüzletei, a külföldön élő rokonok, stb.

Minden család életében bekövetkeznek tragikus vagy drámai történések, amelyek a hátul maradtokban törést idéznek elő. A Mikes család történelmében egy mély fekete nyomot hagyott az 1949-es elhurcolás. Az év szeptemberében szállították el a nagybirtokos családokat először ideiglenes lakhelyre Sepsiszentgyörgyre, majd munkatáborokba. A távollétükben a kastélyban

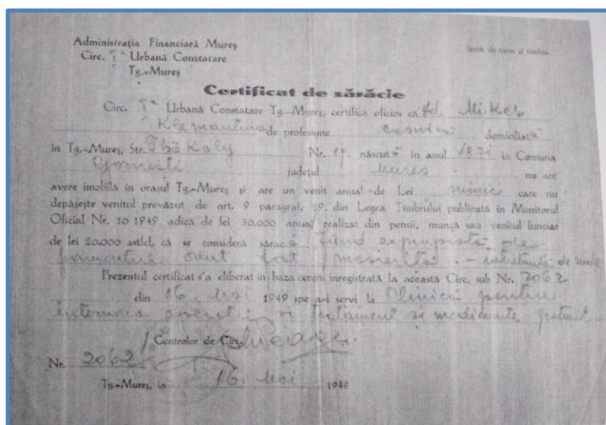
⁸³Székely Nemzet, 1896.12.14. 695.

⁸⁴Székely Nemzet, 1897.6.09. 339.

⁸⁵Székely Nép, 1914.10.27. 594.

⁸⁶Brassói Lapok, 1910.11.04. 21.

lévő ingóságokat, könyvtárat és levéltárat a falubeliek széthordták és ebben a család erdőőre, a pávai Pila Istvánjászott központi szerepet, vagyis ő irányította a berendezés széthordásának akcióját.⁸⁷ A család egyes tagjai Budapesten tartózkodtak Mikes Ármin haláláig, míg Klementina grófnő a későbbiekben ismertetett Mikes János szombathelyi püspökhöz menekült. Fontos kiemelnünk, hogy Klementinát nem vitték el a munkatáborban, mert az egészségügyi állapota ingadozó volt. Unokájával, özv. Roy Chuwdhury, Mikes Katalin grófnővel készített interjúm során (amelyről az utolsó fejezetben kapunk részletes bemutatást) egy szegénységi bizonyítványt mutatott, amelyet Marosvásárhelyen állítottak ki, 1949. május 16-án. Ez a papír azt bizonyította, hogy a grófnőnek nincs semmilyen jövedelme a munkaviszony hiánya miatt, így nem képes kifizetni a kórházi kezeléseit sem. Ez által jogosult volt ingyen hozzájutni bizonyos gyógyszerekhez.⁸⁸

Bethlen Klementina nevére kiállított szegénységi bizonyítvány (a Mikes család archívumából)

Bethlen Klementina grófnő 1954-ben halt meg, 83 évesen Marosvásárhelyen. Méltó emléket állít neki a kézdivásárhelyi árvaház, a zabolai elemi iskola és a tárgyi adományok, amelyek az egyházak tulajdonát képezik. Sajnálatos módon, egyre kevesebbek azok az idősök, akik ha nem is ismerték személyesen, viszont hallottak róla és őrzik a modorát, a barátságát, a

⁸⁷ SAS Péter: A zabolai Mikes-kastély leltárai, Művelődés.ro <http://www.muvelodes.ro/index.php/Cikk?id=1297> 2022.12.15.

⁸⁸ Özv. Mikes Katalinnal folytatott interjú időpontja 2020.08.24. A grófnő elmondása szerint az elhurcolások eseményei sosem kerültek szóba a családjá körében. A területviasszaszerzési jogi procedúra 2005-ben zárult le, így sem édesanyja, sem nagymamája nem élhette meg a „felszabadulást”. Egy kuriózum is kiderült Klementina grófnőről: nagy szeretettel foglalkozott a fényképezéssel és a faluban neki volt egyedül fényképezőgépe. Ez a hobbi leányánál, Johannánál is megjelent.

példás életét. A szociális érzékenységében társaként működött a férje, Mikes Ármin is, aki hasonló lelkesedéssel és talpraesettséggel fejlesztette a környék gazdaságát.

2.4. „Non confundar.”– Gróf Mikes János püspök (1876-1945)

A már ismert Mikes Benedek gróf második házasságából született János vegyes hitű családból származott. Édesanyja, Moser Sophie református hitet vallott, viszont ezek ellenére nem gátolta gyermekei, Eliz és János valláson alapuló pályaválasztását: Eliz az örökimádó apácák közé csatlakozott, míg János a kalksburgi jezsuita gimnázium diákjaként jeleskedett, majd az innsbrucki egyetemen folytatta teológiai tanulmányait.⁸⁹

A békés családi körülmények nem voltak adottak a keresztény életű fiataloknak, ugyanis édesapjuk halála után München és Zabola között utazva éltek. Ez a kettős élet a későbbiekben János hasznára vált, mivel az egyetemi évek alatt kiemelkedő módon hasznosította a német nyelvtudását. A család jogi terveit áthúzva Kalksburgba költözött miután megérezte Isten hívó szavát. Egy érdekes „tevékenységbe” fogott a teológiai tanulmányai során: próbálta rávenni édesanyját a katolikus hitre való áttérésre. Kis idő után, a XIX. század végén mégis az egyházváltás mellett döntött és még nagyobb lelkülettel támogatta fiát az áldozópapságra vezető úton.⁹⁰

A szeminarista gróf nemcsak a magyar és a német nyelv mestere volt, hanem tökéletesen használta az angol, a francia és a latin nyelvet is, amelyek megkönnyítették és már „otthonná” tették az utazást számára. Ahogy sok nemes, ő is tudatosan járta az országokat a fejlődés érdekében: a látottakat a plébániák felújítására és fejlesztésére használta. A századforduló évében szentelték pappá és máris egy székely, tömbkatolikus falut tűztek ki neki szolgálati helyül: Gyergyóalfalut. Kiemelkedőnek tartom azt, ahogyan a hívek viszonyultak a gróf plébánososhoz: nagy ritkán szólították plébános úrnak, leginkább a származási cím került az előtérbe. Ezért Székely László megemlékezésében is „gróf”-ként emlegetik. Folyamatos tevékenységei miatt a napjai teljes mozgásban teltek, amelyben a szabadidő egészen kevés volt, ugyanis tanította és segítette a gyermekeket, akik körülzsongták. Továbbá a templom is

⁸⁹DERZSY András: *Gróf Mikes János székelyudvarhelyi főesperes*, Székelyudvarhely, 2011. 9-10.

⁹⁰ Székely László könyvében számos történetet közöl a gróf gyermekkoráról, az utazásairól, az iskolai éveiről és édesanyjával ápolt szoros kapcsolatáról. A püspökről készített életrajza olvasmányos és kiemelkedő alaposság és pontosság jellemzi. Ennek alapját a kettejük hosszas barátsága adta. A könyv nem tartalmaz hivatkozásokat a püspöki tanulmányokra, viszont fontosnak tartom alapul venni a részletessége és személyessége miatt. Vö. SZÉKELYLászló: *Emlékezés Mikes János gróf szombathelyi megyéspüspökről*, Vassilvágy, 2009. 34-36.

felújításra került az egyesületek⁹¹ alapítása mellett. Csekély öt év szolgálat alatt a tevékenységei elégedettséget váltottak ki a lakosok között. Ahogy Székelyudvarhelyre került, megkapta a főesperesi címet, ami nagy jelentőséggel bírt a papsága első éveiben. Ezzel a címmel 28 plébánia vezetését is megkapta, amely lehetőséget nyújtott a modernizációs törekvésekre. Szolgálati ideje alatt felújította a plébánia épületét és a templomban újdonságnak számító változtatásokat szervezett: villamosáramot szereltetett be és márvány oltárral egészítette ki a szentélyt. Az egyházi hozzájárulásokon kívül saját maga is támogatta a fejlesztéseket tetemes összeggel. Az államsegély igénylése mellett döntött, amikor egy katolikus főgimnázium építéséről álmodott. Ez a projekt messzemenően sikeres volt, ugyanis a mai napig is diákok ezrei találják meg a Tamási Áron Gimnáziumban a második otthonukat.⁹² Már említettem, hogy a diákok hő szeretettel fordultak segítségért a „Grófhoz”, és ő szívesen felpártolta a református iskola tanulóit is.⁹³

Az udvarhelyi „munkás álom” sem tartott sokáig, mivel 1911-ben megkapta az áthelyezését. Mondani sem kell, hogy a közösség szomorúan fogadta a hírt. Ettől függetlenül méltón búcsúztak és köszönetet mondtak az esperes grófnak, aki fáradhatatlanul építette Székelyudvarhelyet és nyomot hagyott az utókornak: *„Rövid öt esztendő bőségesen elég volt a tevékeny főúrnak, hogy nevét ne csak a r. kat. egyház, de a város történetébe is maradandó betűkkel bevésse. Páratlan munkaereje, hivatásának szent tüze, gazdag tapasztalatai olyan alkotásokra készítették, melyek társadalmi különbség nélkül kiérdemelték az elismerést, s egyéni kiváltságai, főúri műveltsége értékes eszmei tartalommal gazdagították a politikai és társadalmi életünket, nemes és mindig önzetlen törekvése pedig biztosították számára a köztisztelet érintetlen varázskörét.”*⁹⁴ Jól látható, hogy a grófi rangon kívül Mikes János a munkája alapján is tiszteletet kapott. Hű volt a jelmondatához („Nem szégyenülök meg.”)⁹⁵, mert öregbítette a családja hírnevét a köztudatba és nem hátrált a közösségépítés közben felbukkanó problémáktól. Megfelelő példa volt mindegyik szolgálati helyén.

Az elhelyezését követő évben, 1912. januárjában a budapesti Szent István bazilikában szentelték fel megyéspüspökké és megkapta a szombathelyi egyházmegye vezetését. A rövid berendezkedés után ismételen előkerült a megszokott „forgatókönyv”: a templom felépítése és a

⁹¹Katolikus Népkör, Keresztény Fogyasztó és Hitelszövetkezet, Keresztény Tanító Egyesület.

⁹²Tamási Áron Gimnázium (Egykori Római Katolikus Főgimnázium, Székelyudvarhely), In. Adatbank.ro. <https://lexikon.adatbank.ro/muemlek.php?id=303> 2023.05.25.

⁹³BAKÓ Balázs: *Mikes János életpályája*, In. BAKÓ Balázs–PÁL Ferenc (szerk.): *Tanulmányok gróf Mikes János szombathelyi megyéspüspökről*, Szombathely, 2015. 6-7.; SZÉKELY: *Emlékezés Mikes János gróf*, 60-67.

⁹⁴SZÉKELY: *Emlékezés Mikes János gróf*, 62.

⁹⁵PERGER Gyula: *Mikes János püspök élete és munkássága*. In. *Martinus.hu*. 2006.11.24. <https://www.martinus.hu/hirek/391/mikes-janos-puspok-elete-es-munkassaga> 2023.05.25.

püspöki hivatal megreformálása. Ebből a célból jött létre az Egyházmegyei Takarékpénztár, a Szombathelyi Újság rendszeres megjelenése és a Martineum kiadó. Aktívan kiállt a világháborús sérültek és menekültek mellett, mivel a csonka családokat a paptársakkal együtt segélyben részesítette, napközi gyermekotthonokat létesítettek, ami ingyenesen elérhető volt. Mindezek mellett a katolikus “kisiskola” és a saját birtokában lévő répcseszentgyörgyi kastély kórházi átalakításon mentek át, mivel ott kaptak egészségügyi ellátást a háborús sérültek. Ez a cselekedet hozzávetőlegesen ötszáz katona életét mentette meg. Az első világháború utolsó éveiben összetűzésbe került a bírói igazságszolgáltatással, mivel nyíltan ellenforradalmárként jellemezte saját magát. Bakó Balázs disszertációjában olvashatunk a cselekedete visszhangjáról: *„Ezekben a hónapokban országosan ismert lett, ráadásul egy kemény, elveiben megingathatatlan főpap képe rajzolódott róla meg. Persze csak a keresztény-konzervatív táborban, ahol ellenforradalmi meggyőződése példát szolgáltatott, míg a baloldalon végleg elkönnyelheték a demokratikus kormány ellenfelének. Így nem meglepő, hogy a Károlyi-kormányzat, majd a proletárdiktatúra ellenségeként kezelte. Ez fejeződött ki az ellene indult eljárásban, a püspöki vagyon zárlatával, végül internálásával.”*⁹⁶

János püspök pere több évet vett el az életéből, amely nagy mértékben befolyásolta a későbbi egészségügyi állapotát. A pert a legtöbben *Malcsiner-Persian per*⁹⁷ néven ismerték, amelyet 1922-ben zártak le. A per lezárása után a püspök visszatért az egyházközség fejlesztéséhez. 1927-ben meghatározó szerepe volt az egyházmegyei zsinaton elkészített törvénykönyv létrejöttében. A zsinat fő témája az egyházközség vezetése volt. Ugyancsak erre az időszakra tehető az új plébániák megalapítása is és két szerzetesrend hazánkba való betelepítése, amelyeknek ő volt a kezdeményezője. Ezek után gazdag virágzásnak indult az egyházi lelkigondozás és oktatás, ugyanis a hozzájárulásával még több zárda, kolostor és bentlakásos iskola épült. Az említett kezdeményezések eléggé megtépázták a szombathelyi püspökség pénztárát, így az egészségi állapotára hivatkozva 1935 decemberében nyugállományba vonult a répcseszentgyörgyi kastélyába. Lemondásakor így érvelt a döntése mellett, amelyet Székely László emlékezésében olvashatunk: *„Tudod –mondtatöbбекnek – nem akarom, hogy betegségem alatt szétessenek a dolgok, mint pl. az X-i egyházmegyében. Mindig is az volt az elvem: aki ezekben a nehéz időkben nem tudja tökéletesen betölteni pozícióját,*

⁹⁶BAKÓ Balázs: *Gróf Mikes János, a szombathelyi egyházmegye püspök*, Doktori Disszertáció. Budapest, 2013. 123.

⁹⁷Malcsiner Emil lapszerkesztőként dolgozott a Katolikus Írók társaságánál. 1999-ben Persian Ádámot, a Károlyi-kormány kormánybiztosát vád alá helyezték, amely alapján Malcsiner kemény véleményt alkotott. A kormánybiztos ellen kizárási indítványt nyújtottak be azzal a váddal, hogy hozzájárult az egyház üldözéséhez, a vagyon megrongálásához és elkobzásához. In. BAKÓ: *Gróf Mikes János*, 124.

vonuljon el.”⁹⁸ Lemondásának okairól több fórumon is találgattak. Bár „elfogadták” azt a magyarázatot, hogy a szíve gyengélkedik, mégis legtöbben döntő szempontnak látták a püspökség pénzügyi gondjait. Egyes beszámolók szerint a püspök jelentős pénzösszeget juttatott a püspökség számára havonta, vagyis nem okozhatta ő a hiányt. Jelen kutatás nem arra hivatott, hogy megkeresse a valódi okot, viszont kijelenthetjük, hogy sem a püspök egészsége, sem az akkor helyzet nem volt kifizetődő.⁹⁹Fontosnak tartom kiemelni a pápai kitüntetéseit, amelyeket a kiemelkedő egyházépítői munkája által kapott: a kezdetben acmoniumi-, a későbbiekben pedig a selimbiriai címzetes érsek címet.¹⁰⁰

Központi szereplője volt a háromszéki nemesek befogadásában az 1944-es meghurcolások során. Mint tudjuk, a Zabolán élő rokonait, Mikes Ármint és feleségét, továbbá Mikes Sándort és Évát is befogadta többi társaival együtt a répceszentgyörgyi kastélyban. Ez a cselekedet megfelelően mutatja a püspök családja és embertársai felé mutatott tiszteletét és szeretetét. Úgy, ahogy felforgatta az otthonát a kórház kialakítása érdekében, megtette a segítségre szorulóknak is. A II. világháború utolsó időszakában német katonák próbálták eltulajdonítani az épületet egy kórházterv gyanánt. Ez a támadás sokat ártott a már gyengélkedő grófnak, viszont a tényleges tragédia később következett be. Amikor az orosz csapatok bevonultak a településre, a kastély területének éjjeli feldúlásakor a püspök szíve nem bírta az ijedtséget és a terhelést. Székely János eképp emlékezik meg a barátja utolsó eseményeiről: „közülök az egyik [oroszkatona] egy lezárt ajtóra kézigránátot dobott. A hirtelen robbanásra az érsek úrnak annyi ideje sem volt, hogy a szívéhez kapjon, szó nélkül összeesett. Holtan rogyott össze a lépcsőház fordulójában.”¹⁰¹ A rangja ellenére és, hogy milyen nagy mértékben fejlesztette és támogatta az egyházközösséget, teljesen méltatlanul adták meg neki a végtisztességet a háború adta körülmények miatt. Koporsója egyszerűen kidolgozatlan fából készült, a tetején egy fehér, festett kereszttel. A nyugalomra helyezésére 1945 nagypéntekén esett sor meglepően kis létszámú megemlékezővel (bár többen figyelték őket a házak

⁹⁸SZÉKELY: *Emlékezés Mikes János*, 203.; Vö. TÓTH Krisztina: *Adalékok Mikes János püspök lemondásához*, In. BAKÓ, PÁL: *Tanulmányok gróf Mikes János*, 157.

⁹⁹ BAKÓ Balázs: *Gróf Mikes János püspök élete és munkássága. Az egyháztörténész szemével*, In. SZÉKELY: *Emlékezés Mikes János*, 258-259.

¹⁰⁰ BAKÓ: *Mikes János életpályája*, 13-15.

¹⁰¹ SZÉKELY: *Emlékezés Mikes János*, 214-219.

ablakaiból). A répcseszentgyörgyi temetés után bizonyos idővel a test exhumálásra került és a szombathelyi székesegyházban helyezték el véglegesen.¹⁰²

Fontos kiemelnünk Mikes János által hagyott látható és emlékeztető nyomokat. A szolgálati helyein végzett fáradhatatlan fizikai és lelki szolgálat gyümölcsözővé tette a közösséget. Ő volt az a gróf a családból, aki Isten szolgálatába helyezte az életét és az építések mellett kemény bástyaként védelmezte a reábízottakat. Nem szégyenült meg a kemény munkája során. Az egyházkerületben végzett plébániai fejlesztéseket az első szombathelyi püspök, Szily János¹⁰³ munkájához hasonlítják. A nevüket általában együtt említik, mivel mindketten kiemelkedő érzékkel viselték a vállukon a közösség érdekeit.

Mikes János püspök emlékét nemcsak Szombathelyen övezi nagy hagyomány. Az emléke előtti tisztelgési szándékból született meg 2012-ben az őt ábrázoló mellszobor a zabolai Mikes család jóvoltából. A szobor a katolikus templomkert jobb oldali (erdő felőli) részében kapott helyet, melyről azt mondták a falubeliek, hogy nem véletlenül: János püspök 'hazanéz', mivel arra található a Mikes kastély.

Mikes János püspök mellszobrának megáldása 2012-ben (Bokor Gábor felvétele, 2012.09.24.)

¹⁰² Uo. 221-222.; NÉMETHY Mária: *Tragikusan hunyt el Mikes János püspök Répcseszentgyörgyön*, In. Vas Megyei Hírportál. 2021.04.04. <https://www.vaol.hu/hetvege/2021/04/tragikusan-hunyt-el-mikes-janos-puspok-repcseszentgyorgyon> 2023.06.05.

¹⁰³ Szombathely első püspöke 1777-től. Megkapta a knini püspök és a győri nagyprépost kinevezést is. A szombathelyi fejlesztései a következők: a székesegyház és a püspöki palota építése, papnevelő intézet és nyomda alapítása, kiemelkedő értékkel bíró könyvtár gyűjtése. Ld. KENYERES Ágnes (főszerk.): *Magyar életrajzi lexikon*, In. Arcanum. <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-magyar-eletrajzi-lexikon-7428D/sz-77C95/szily-janos-77FFF/> 2023.06.05.

2.5. Heraldikai elemzés a tevékenységek tükrében

A Mikes család címerén, mint minden grófi családnál egy kilenc gyönggyel díszített korona van elhelyezve. A korona alatt lévő hetedelt tárcsapajzs mezői kétszer vágottak és kétszer hasítottak. A bennük megjelenő szimbólumok a család tevékenységének összefoglalására hívatottak. A heraldikai jobb oldal első mezőjében a hármashalom-ábrázolás dupla kereszttel a család magyar (római katolikus hitű) származására utal. A második mezőben egy duplafejű sas látható koronával a fejükön, amely általános értelmezések alapján a szimmetriára való törekvésre utal és eredete a római birodalom kettészakadására vezethető vissza. A magyar családok XX. század előtti címereire jellemző ennek a megjelenése, aminek okát nem tudjuk bizonyítani.¹⁰⁴ A harmadik mező unikornisához ismételt általános jelentést tudunk társítani, amely Krisztus alteregója. A középkori vélekedések szerint az unikornis erős és leleményes állat¹⁰⁵, ami utalhat a család harciasságára is. A további mezők szimbólumai a grófi család férfi tagjainak katonai részvételére utal: a negyedik mezőben lévő lovas huszár az Erdélyi Fejedelemség idején tett szolgálatra emlékezik. A legalsó mezőben található harci zászlók és dobok ugyancsak arra a munkára utalnak, ami a család katonai munkájára jellemző volt a reformkorig. A heraldikai jobb oldal hatodik mezőjében lévő páncélos gyalogos képe rávetíthető a három gróf (János, Benedek és Kelemen) katonai munkásságára a forradalom és szabadságharc idején. A középső mezőben található nyilakat tartó arany oroszlán a család zabolai származására utal.¹⁰⁶

3. Örökölt munka: A ma is élő leszármazottak története

A fentiekben bemutatott családtagok békésen munkálkodtak a környék fejlesztése érdekében. Az 1900-as évek közepén a kommunista rendszer felborította a nagybirtokos családok tevékeny életét: 1949-ben éjszaka törtek rájuk az illetékes katonák és összegyűjtve elszállították őket Sepsiszentgyörgyre. Erről a zimankós, fájdalmas életútról számolt be Mikes Katalin grófnő, aki a történetek bemutatására engedélyt adott. Az interjú beszélgetésre 2020. augusztus 24-én került sor és ekkor nemcsak bemutatta az eseményeket, hanem fájó emlékekkel szembesített. A következőkben eszerint fogom vázolni a történeteket hangsúlyt fektetve a családtagok vélt érzéseire és szenvedéseire.

¹⁰⁴ POLGÁR Marianne: *Címerek, címerábrázolások. Képzelt lények a heraldikában*, http://web.axelero.hu/kesz/jel/05_05/cimerek.html 2023.06.05.

¹⁰⁵Uo.

¹⁰⁶Ld. SZEKERES Attila István: *Patrimoniul heraldic al județului Covasna*, Arcuș, 2015. 88.

1949 húsvétján az 5 éves grófnőt és családját felzavarták azzal a paranccsal, hogy szedjék össze a legszücskésebbeket. A környékbeli nagybirtokosok is ugyanerre a sorsa juttak, ugyanis az akkori kommunista rendszer szemlélete szerint azokat a birtokosokat, akik ötven hektárnál nagyobb területtel rendelkeztek, kizsákmányoló osztálynak tartották. Ezért szerveződött meg az összegyűjtés, majd később a munkatáborokba való osztás. Mindeközben a birtokaik, javadalmaik állami kézre kerültek, amelyek sorsa mindenki előtt ismeretes: épületek karbantartás nélkül, problémás jogi procedúrák az államváltás utáni visszaszerzéskor. Ez a „merénylet” embertelen, szíveket szaggató történetként maradt fenn, és több könyv is született ezen érzések, életek megszólaltatására. Széchenyi Kinga *„Megbélyegzettek”* című könyvében így ír a rendszer logikájáról: *„Pedig a kitelepítés nagyon sok embernek az egész életét tönkretette (...) De kimondhatjuk azt is, hogy az érintett családok társadalmi, anyagi helyzetét hosszú időre megpecsételte, ellehetetlenítette, mert javaikat soha nem kapták vissza, az őket ért sérelmeket valójában máig érdemben nem orvosálták. Arról a tényről nem is beszélve, hogy minden békeidőben a saját hazájukban történt, törvényes ítélet nélkül és a magyar kormány és hatóságok irányításával.”*¹⁰⁷ Hasonló megrázkódtatások közepette kellett feltalálniuk magukat aelhúrcolt családok Sepsiszentgyörgyön lakhatás nélkül. Egy évig ideiglenesen kaptak szállást barátoknál és ismeretleneknél is (akik nem féltek a befogadástól), viszont a bizonytalanság határozta meg a mindennapi gondolataikat: nem tudták, hogy mikor engedik őket haza. Ebből kiindulva különböző fizikai munkát igénylő munkahelyeket kerestek a megélhetésükre gondolva. A sepsiszentgyörgyi tartózkodás idején a család még együtt lehetett, viszont egy év múlva elszállították Dobrudzsába azokat az embereket, akiket munkaképesnek vélték. Ekkor már a család külön utakon kellett boldoguljon.¹⁰⁸ A grófnő családjának nagy részét elszállították a munkatáborokba. Nagymamáját, Klementinát nem vitték, mivel már beteg volt. Így a fiatal Katalin egy ideig Szentkatolnán élt a Künnle családnál. Mivel a „kizsákmányoló család” tagja

¹⁰⁷SZÉCHENYI Kinga: *Megbélyegzettek. A kitelepítések tragédiája*, Pomáz, 2008. 16-17.

¹⁰⁸ 1950-ben nemcsak Háromszék volt a színhelye ennek a kilakoltatásnak, hanem Gidófalva is. A gidófalvi veszedelem névem ismert esemény 1950. szeptemberében zajlott, amikor hosszas készülődés után az államapparátus a kollektív megszervezését végezte. A gidófalvi emberek többségénél már ki volt töltve a belépési nyilatkozat, viszont amikor rájöttek, hogy nem fog ez a változás erőszakmentesen végbemenni, elégtették azokat. Az ételési akció nyomozása összekavarodott a második országos kitelepítéssel. A zavargást követő fegyveres közbelépés miatt emberéletek veszttek oda. Ezek lecsengése után megkezdődik a kihallgatás és a gyűlölet középpontjába a vagyonosabb réteg került, vagyis az osztályharc kifejezés leírja az egész évi történéseket. Balogh László így ír az események gyors lefolyásáról: *„A kivezényelt karhatalom fegyvert használ, két ember meghal, többen megsebesülnek, és az előre kiszemelt hat családot elviszik... A falut tehát sikerült lefejezni, a lövésekkel meghal a régi Gidófalva. Az a falu, amit még a földosztás sem tudott megbontani, most meghal, mert bebizonyosodott: a hatalom nem tréfál, ha kell, vér árán is keresztülviszi szándékát.”* In. BALOGH László: *Történelem a homlokráncban. Gidófalva, 1950*, Sepsiszentgyörgy, 2000. 18-19.

volt, nem lehetett poinír sem. A beszélgetés során egy szomorú esetről számolt be, ami a továbbtanulását érintette: a hetedik osztály elvégzése után felvételizni szeretett volna Marosvásárhelyre képzőművészet szakra, viszont, amikor megtudták, hogy Mikes Ármin unokája, értesítették, hogy így nem fogadhatják el a jelentkezését. Ezek után Kolozsvárra került az Apáczai Csere János Gimnázium helyén lévő leányiskolába. Kérvényezte a kiutazási engedélyét, ami több mint két évet vett igénybe.¹⁰⁹

Fontosnak tartom beszélnünk a dobrudzsai munkatáborokról is. Katalin grófnő szörnyű helynek nevezte, ami nagy mértékben megpróbálta az ott tartózkodók tűrőképességét. Édesanyja, Mikes Éva egy csirkefarmon (2.) és rizsföldeken is dolgozott. A szélsőséges munkakörülmények (gyenge ruházat, piócák) nagy valószínűséggel megingatták az egészségét és hitét is. A munkát megnehezítette a zsúfolt szálláshely is, ugyanis egy ingatag istállóban laktak ötvenen. Erről a megpróbáltatásokkal teli időszokról és munkáról írt Beczásy István is, aki a cenzúra miatt nem írhatott nevet a kiadványában. Könyvének minden oldala csalódottsággal és fájdalommal van átitatva, mivel az a rövid időt soha nem lehet visszahozni az érintettek életébe. Mint minden író, aki ezt a témát dolgozta fel, Beczásy is hasonló véleményt alkotott a rendszerről: „*Akkor még nem tudtuk, ahová a kommunizmus beteszi a lábát, ott logika többé nincs.*”¹¹⁰ Szerzőnk leánya, Beczásy Tánya is átélte a meghurcolás nehézségeit, mivel akkor hat éves volt. Bár a család többi tagját vitték a munkatáborba, az emlékeiről kiábrándultan mesélt: „*Mindenek ellenére talpra álltunk, megálltuk a helyünket az életben. Én nem hallgatom el, ami velünk történt, mert még élnek elegenden a kommunizmus hóhérjai közül, akiknek érdekük a felejtés.*”¹¹¹

Tányához hasonlóan Katalin sem felejt. Beszélgetésünk során részletesen elmondta életének buktatóit. A kitelepedési engedély megszerzése után Ausztriába költözött édesanyja testvéréhez, Klementinához. Az érettségi után kipróbálta a vegyi technikumot, viszont a nyerő pálya a tolmács szak volt. Így a menekültek regisztrálásával foglalkozhatott egy alapítványnál. Az 1972-es olimpián hoszteszként dolgozott, amely a kemény munka mellett kellemes időtöltés volt. Házasságából ShuvenduBasu Roy Chowdhury of Ulpur (1942-2002) kelet-bengáli arisztokratával két gyermekük született, akikkel együtt él ma a zabolai kastélyban. Sándor és

¹⁰⁹Interjú gróf Mikes Katalinnal. (2020.08.24.)

¹¹⁰BECZÁSY István: *Bekerített élet*, Nagyvárad, 1995. 9.

¹¹¹IOCHOM István: *“Kitelepítettek Dobrudzsába” - A dálnoki Beczásy Tánya emlékezik*, In. Előretolt helyőrség, 2019.05.13.

Gergely ma a birtok fejlesztésén fáradoznak.¹¹² A grófi kastély turisztikai látványossággá alakítása megtartotta a település és a család hírnevét, továbbá a mező- és erdőgazdálkodást sem hanyagolják el. A kastély épületeinek mai helyzetéről már beszéltünk az *Építő vállalkozások* című fejezetben.

Az örökösök története megrázó mindenki számára. Katalin az utazások során bevezette fiait a család hányódtatott történelmébe és megtanult együttélni vele. Szerinte az élete egyensúlyban van, „*az egyik oldalon mindent elveszítettünk, a másik oldalon viszont rengetek segítség érkezett.*”¹¹³

A területek visszaszerzésének ügye már 1999-ben elindult, viszont hat év intézkedés után került grófi kézre az összes birtok. Amint már említettem, az épületeket elhanyagolták az addigi tulajdonosok, így újra kellett kezdeni, ha úgy tetszik, a nulláról. Katalin kisebbik fia, Gergely a kétezres évek elején hagyta maga mögött a nyugati életvitelét és a hazaköltözés mellett döntött. A kastély felvirágzásának kezdetéről így beszélt egy interjújában: „*A kastélyok, házak rettenetes állapotban voltak. A téglafalkon kívül mindent újra kellett csinálni, a régi kastélyokon konkrétan átfolyt egy kisebb patak, amikor esett az eső. (...)egy kicsi házat renováltunk először, épp azt, amelyikből nagyanyámékat annak idején elvitték. Egyik épülettől amásikig mentünk, (...) Lakni csak egy épületben lehet, ezért funkciót kellett találni minden négyzetméternek. Így jött az ötlet, hogy a turizmus lehet a jövő, kitaláltuk, hogy panziókat csinálunk.*”¹¹⁴ A turizmus kiépítése közben párhuzamosan végezték az erdő- és mezőgazdálkodást és az állattenyésztést is. Az évek során kialakult az, amire vágytak: a kastélyszálló minden nap fogad vendégeket és aktív tagjai a településnek. Szokták mondani, „a történelem ismétli önmagát”, ezt lehet elmondani Gergely gróf másik ötletéről is: 2021-ben a kézdivásárhelyi textildolgozó gyár, a Secuiana RT. is többségi részvényvel a család birtokába jutott. A cél az volt, hogy a hagyományos textilipart fejlesszék és a piacot bővítsék.¹¹⁵

¹¹²CSINTA Samu: *Gróf Mikes Katalin, Traumák és codák közötti hídon*, In. Nőileg magazin. 2021, 11. évf. 10-11. Vö. OLÁH- GÁL Elvira: *Nobile Officium. Az erdélyi magyar történelmi családok XX. századi sorsa*, H.n., 2016. 251-266.

¹¹³CSINTA: *Gróf Mikes Katalin*, 12.

¹¹⁴CZEGLEDI: „*Azt gondolták, aranybőrönddel jövünk*”,

https://hvg.hu/elet/20181213_Gregor_Roy_Chowdhury_Mikes_Mikes_csalad_kastely_birtok_Spektrum_Volt_egy_zer_egy_Vadkelet_Zabola 2023.02.14.

¹¹⁵BÍRÓ Blanka: *Többségi tulajdonos let a zabolai Mikes család leszármazottja a kézdivásárhelyi Secuiana cégcsoportban*, In. Székelyhon.ro. 2021.10.28. <https://szekelyhon.ro/aktualis/tobbsegi-tulajdonos-lett-a-zabolai-mikes-csalad-leszarmazottja-a-kezdivasarhelyi-secuiana-cegcsoportban> 2023.05.15.

A fentiek alapján jól látható, hogy a család leszármazottai erőt próbáló munkát fektettek be azért, hogy az őseik nyomai ne tűnjenek el. Hasonló vállalkozásokat vezetnek, mint kétszáz évvel ezelőtt és hasonlóan támogatóak a közösséggel szemben.

Összegzés

A zabolai származású gróf Mikes család sokaknak ismeretes, mivel a környék jótevőiként is lehetne nevezni őket. Számos lábnyomot találunk, ha nyitott szemmel és ésszel kutatunk: alapítványok, árvaházak, iskolák, jótékonyági események, munkahelyek, építések. Amint az szokásban volt: a családok férfi tagjai politikai és katonai pályát választottak és olyan vállalkozásokba kezdtek, amelyek fejlesztették a települést és munkahelyet biztosítottak a lakóknak. Eközben a női tagokra jellemző volt a szociális érzékenység, ugyanis a tevékenységük karitatív vonalon történt: gyermekek, árvák és szegények segítése, a betegek ellátása és az egyházak támogatása. Amint már említettem, a dolgozatom célja a Mikes család lábnyomainak felkutatása és munkájuk két évszázados bemutatása, amelyek nagy mértékben fellendítették Felsőháromszéket.

Az első fejezetben általános bemutatásra került sor a felsőháromszéki nemesi családokról az egyházi- és közösségépítésük tükrében. A listát még lehetne tovább bővíteni, viszont azokra a családokra fektettem a hangsúlyt, akik kapcsolatba kerültek a Mikesekkel. A nemesi családok kastélyai ma is megtalálhatók a környéken: az altorjai Apor családé, szentkatolnai Kun családé, viszont a zabolai Basa családról csupán legendáink vannak. A rövid családismertetésen túl kitértem arra is, hogy milyen közösségépítői munkát ismerünk és milyen lábnyomok maradtak hátra az utókornak. A Basa család története érdekesnek bizonyul, mivel tényleges épület nem maradt hátra, viszont Basa Tamás háromszéki főkapitányról több legendát és helyszínt ismerünk. A család vérvonala továbbvívódott, ugyanis házasságra lépett a Mikes, Bethlen és Kun családdal is.

A második fejezetben a zabolai Mikes család tagjait mutatom be. Legfőképpen azokat a személyeket, akik a XIX-XX. században tevékenykedtek. Itt is a fő cél a munkásságuk áttekintése volt. Amint az összegzés elején is említettem, a férfiak a politikai és katonai pályán tevékenykedtek, amíg a nők a karitatív útvonalat járták be. Így *A szabadságharc nevében!* alfejezetemben végig kísértem a három Mikes gróft az 1848-'49-es forradalom és szabadságharc idején. János mint főparancsnok és katonai őrség szervezőjeként munkálkodott Benedekkel együtt és az országgyűléseken többszörösen felszólaltak az unió létrejötte érdekében. Az ezredes Kelemen pedig a katonai pályájának végén Bethlen Gergellyel együtt fejlesztette a lovas századot. Hármójuk közül ő volt az, aki a forradalmi ütközet áldozatává vált. János a visszavonulása után barátságot kötött Deák Ferencsel és aktív társasági életet élt. Benedek nevével a későbbi fejezetekben is megjelent, mivel több vállalkozást indított a

Zabolához közel fekvő Zernyén, a kastélyparkban, Sepsibükszádon és a katolikus egyháztól sem vonta meg támogatását.

Az *Építő vállalkozások* fejezetben tértem ki konkrétan Mikes Benedek és fia, Ármin vállalkozásaira. Benedek fűrészüzeme és felesége iskolája segítséget nyújtott az ott dolgozóknak és gyermekeiknek, ami különlegesen fontos volt abban az időszakban. Második házasságából adódó üvegyár is sok éven át vezető helyen állt. Ezek a vállalkozások virágzása gazdagabb lett, amikor Ármin gőzgépek segítségével felgyorsította a gyártási folyamatot. A fejezetben kitértem a kastélypark fejlesztésére is, az épületek akkori és mostani rendeltetéseire. Ugyancsak Benedek segédtevékenysége által épülhetett meg a ma is álló római-katolikus templom. Ármin vállalkozásai másabb célt szolgáltak: a nemesített, fajtisza lovak tenyésztése által a királyi udvarnak is biztosította a fogatokat. Továbbá, vadasparkot is létesített, így a látogatók száma megsokszorozódott. Ebből a célból épült fel a luxus istálló, ami ma már rendezvényteremként szolgál. A villamosáram fejlesztésével egyedülálló munkát végzett, mivel akkoriban a környéken elsőként működött ilyen telep. Feleségével, Klementinával egy szövőüzemet alapítottak, ami a helyi asszonyoknak adott álláslehetőséget és olyan híres lett, hogy külföldön is voltak bemutató üzletei. Ezek a fejlesztések adták az alapját annak a turizmusnak, ami mai is virágzik.

Nem maradt ki a sorból az „árvák anyja” sem. Ármin felesége, Bethlen Klementina fáradhatatlan munkát végzett a segítségre szorulóknak között. Egyedülálló szociális érzékenysége volt, ami sok éven át tartotta benne a lelket a további munkálkodásra. Kezdetben báró SzentkeresztyStephanie-val együtt vezették a bárónő intézményét, majd a zabolai árvaház megalapítása mellett döntött. Ez az épület ma már elemi iskolaként fogadja a gyermekeket. A funkció változott, viszont a munka ugyanaz: segít, bátorít, második otthont ad. Az említett szövőüzem is fogadta az árvákat, mivel a fő cél a háziasszonyi létre való nevelés volt. Klementina férjével együtt segítette a zabolai iskolát, tudniillik több korabeli cikk is beszámol arról, hogy könyv- és pénzjutalmat adtak, majálist és jótékonyági esteket szerveztek. Minden egyes közösségi lépésük célja a fejlesztés és segítség volt. A kilakoltatás szakította meg a termékeny munkát: Klementina betegsége miatt nem járt a munkatáborban, viszont az ország egyes pontjai között utazott.

A negyedik alfejezetben Mikes János szombathelyi megyéspüspök munkássága kerül górcső alá. Bár vegyes házasságban született, a római-katolikus hitet nem hagyta el. Teológiai tanulmányai után megkezdte áldozópapi munkáját és minden szolgálati helyén fáradhatatlanul épített és fejlesztett. Székelyudvarhelyen kapta meg az esperesi címét, ahol a fejlesztések mellett

a gyermekek és szegények támogatását sem felejtette el. Magasra ívelő pályája során Szombathelyen megkapta a megyéspüspöki kinevezését, így az egyházi zsinatok aktív résztvevője és alakítója volt. A világháború okozta fizikai és lelki sebek gyógyításán is fáradozott: a csonka családokat támogatta, kórházat és iskolát létesített a saját kastélyában is. Nála kaptak menedéket egyes erdélyi nemesi családok is a kilakoltatás idején. Munkássága nem tűnt el nyomtalanul, mivel Szombathelyen nagy kultusz övezi őt. Zabolán pedig a templomkertből „tekint haza” szobor formájában.

Fontosnak tartottam helyet hagyni a családi címer elemzésének is, ugyanis a különböző szimbólumok a sok századot megélt család erényeit mutatják.

Az utolsó fejezet szimbolikus címet visel: *Örökölt munka*. A célom az volt, hogy a mai is élő örökösök életének rövid bemutatását és munkásságuk részleteit tárjam az olvasó elé. Erre megfelelő volt a Mikes Katalinnal történő beszélgetésem és a további megjelent interjúk. Ezek által tág képet kaphattunk az 1949-es kilakoltatásról és a munkatáborokban történő eseményekről. Arra törekedtem, hogy a konkrét és gyors események mellett a „kiválasztottak” érzéseit, kiábrándultságait is bemutassam. A nagybirtokos családok életének ezen fejezete egyforma volt: a szabadulás után újra kellett kezdjék. A vagyon visszaszerzése több éves probléma volt és utána az elhanyagolt épületek miatt előlről kellett kezdjék az elődjeik százados munkáját.

A kutatásom fő mozgatórugója volt a szülőfalum nemesi családja előtti tisztelgés. Fontosnak tartom emlékeznünk azokra, akik az évszázadok során alakították a településeinket és olyannyira jó munkát végeztek, hogy meg lehet találni a lábnyomaikat. A dolgozat mögött több éves munka áll, mivel az államosítás során felégetett könyvtár és archívum miatt még most is vannak olyan homályos részek, amelyek további kutatást igényelnének. A kiemelkedő néprajzkutatói szakirodalmak mellett korabeli cikkeket is felhasználtam a megfelelő bemutatás érdekében. Ezen felül elengedhetetlen volt Mikes Katalin története és kutatása. Fáradhatatlan munkát végzett ő is a felmenői után keresgélve. A megtalált iratokat átadta nekem, ez nélkül nem jöhetett volna létre a dolgozat vagy jóval szegényebb lenne.

Rezumat

Familia contelui Mikes din Zăbala este cunoscută de mulți oameni fiindcă poate fi numită și familie binefăcătoare. Putem găsi mai multe urme ale acestei familii, dacă stăm cu ochii deschiși: asociații, școli, orfelinate, evenimente caritative, locuri de muncă, construcții. Așa cum era și obiceiul: bărbații din familii urmăreau carieră politică, erau soldați, și începeau activități de dezvoltare a localităților, asigurând locuri de muncă pentru săteni. Femeile erau mai sensibile la socializare, preocupând de lucruri caritative: ajutându-le pe orfani, copii, săracii, bolnavii. Așa cum menționez, lucrarea mea are ca scop principal dezvoltarea descoperirea urmelor familiei Mikes și prezentarea muncii lor de două secole, care duceau la Depresiunii Târgu Secuiesc.

În primul capitol sunt prezentate familiile nobile ale Depresiunii Târgu Secuiesc, din perspectiva bisericii și socializării. Lista despre familiile nobile putem să continuăm, iar în lucrare apare familiile, care a fost în legătură cu familia Mikes. Castelul acestor familii se găsesc și astăzi: la Turia de Jos castelul familiei Apor, castelul Familiilor Kun din Cătălina, iar legat de castelul familiei Basa din Zăbala avem numai legende. Pe lângă prezentarea scurtă a familiei, am prezentat și munca lor în societatea de atunci și urmele lor pentru urmași. Povestea familiei Basapare interesant, fiindcă nu a rămas în urmă nici o clădire, dar legat de căpitanul Tamás Basa cunoaștem mai multe legende și locuri. S-a transmis mai departe sângele familiei, fiindcă s-a căsătorit cu familiile Mikes, Bethlen și Kun.

În al doilea capitol, am făcut o prezentare a membrilor familiei Mikes. În special acele persoane, care au avut activitate în secolele XIX-XX. M-am axat și aici pe prezentarea activității acestora. Așa cum am menționat la început, bărbații aveau înclinații spre viața politică și militară, în timp ce, femeile se ocupau de lucruri caritative. Așadar, în subcapitolul *În numele revoluției!* le-am urmărit pe cei trei conți Mikes în activitatea lor din timpul revoluției din 1848-1849. János, ca colonel conducător al pazei militare, a lucrat cu Benedek și au proclamat la ședințele țării de mai multe ori în scopul unirii. Colonelul Kelemen, la finalul carierei militare a investit cu Bethlen Gergely în montă. Dintre cei trei, el era cel care a devenit victimul revoluției. Numele de Benedek apare și în capitolele următoare, fiindcă el a inițiat mai multe afaceri la Zernye, castelul-parc, la Bixad și a finanțat biserica catolică.

În capitolul *Meserii constructive*, m-am fixat pe afacerea lui Ármin și al tatălui său, Mikes Benedek. Fabrica de ferăstrău al lui Benedek și școala soției sale au asigurat locuri de muncă pentru locuitori, ce era de mare importanță pe atunci. Din a doua căsnicie avea o fabrică de sticlă. Aceste afaceri erau prospere, când Ármin a repezit lucrările de fabrică cu mașini de

abur. În acest capitol m-am referit și la dezvoltarea castelului-parc și la menirea clădirilor pe atunci și acum. De asemenea, datorită ajutorului lui Benedek s-a construit biserica romano-catolică actuală. Afacerile lui Ármin aveau alte meniri: datorită creșterii cailor de rasă, a asigurat trăsură și cai și pentru curtea regală. A făcut și un parc sălbatic, atrăgând mulți vizitatori. Pentru acest scop s-a construit șura de lux, care este folosită azi ca și sală de evenimente. A făcut o muncă unică dezvoltând electricitatea, care era pe atunci singura localitate cu aceste dotări. Cu soția sa, Klementina, au făcut o fabrică de țesut, care asigura loc de muncă pentru femeile localității, devenind populară chiar și în străinătate. Aceste dezvoltări au devenit baza turismului de azi.

Nu a lipsit din rând nici ”Mama orfanilor”. Soția lui Ármin, Bethlen Klementina, a avut o activitate de neoprit în rândul nevoiașilor. Avea o sensibilizare socială, care o dădea puterea de a merge mai departe. La început, împreună cu baronul SzentkeresztyStephanie au condus instituția baroanei, după care a ales inaugurarea orfelinatului din Zábala , clădirea devenită astăzi școală primară. Funcția clădirii s-a schimbat dar menirea sa nu: ajută, încurajează, oferă a doua casă copiilor. Fabrica de țesut menționată primea la fel pe orfani, fiindcă scopul principal era educarea gospodinelor. Klementina, cu soțul său ajutau școala din Zábala, din mai multe articole din ziare aflăm că ofereau ajutoare materiale, cărți și organizau evenimente. Fiecare pas ale lor avea ca scop dezvoltarea infrastructurii ale comunității și ajutorul oamenilor. Munca lor prosperă era perturbată de evicțiune: Klementina nu a frecventat tabăra de muncă din cauza bolii acesteia, dar a călătorit în diferite părți ale țării.

În al patrulea subcapitol, este prezentat munca lui Mikes János, care era episcop județean la Szombathely. În ciuda faptului că s-a născut într-o familie de căsătorii mixte, nu a abandonat crezul romano-catolic. După studiile sale de teologie,și-a început munca sa de înălțător de popă și la fiecare loc de serviciu a avut o activitate remarcabilă. S-a preocupat și de vindecarea rănilor fizice și psihice: a sprijinit familiile monoparentale, a construit un spital și o școală în propriul castel.La el au primit exil și cei care erau evicțiate. Activitatea sa nu s-a stins fără urme, la Szombathely se bucură de un cult deosebit. Iar din Zábala, el se uită spre casa sa din grădina bisericii ca și sculptură.

Am acordat importanță deosebită și pentru analiza stemei de familie, fiindcă diferitele simboluri arată virtuțile familiei care a trăit multe secole.

Cercetarea mea a avut ca premisă respectul în fața familiei nobile din satul meu natal. Consider important să ne amintim de acele personae care timp de mai multe secole au construit

locuința noastră și și-au făcut treaba atât de bine, încât, îi putem găsi urmelelor valoroase. În spatele lucrării de față stă o muncă de mai mulți ani, și datorită naționalizării, biblioteca s-a ars, în arhivă mai sunt lucruri întunecate care au nevoie de cercetare continuă. Pe lângă literatură de specialitate folclorică, am utilizat articole vechi pentru a avea o prezentare reușită . Era indispensabil prezentarea și cercetarea poveștii lui Mikes Katalin. A avut o muncă foarte valoroasă cercetând pe urmașii săi. Mi-a înmănat actele găsite, fără acestea lucrarea de față ar fi mai săracă sau nici nu ar fi putut realiza.

Summary

Count Mikes's family, originally from Zabola, is familiar to many and could be called a benefactress of the area. We find many footprints if we take a close look at them: foundations, orphanages, schools, charitable events, workplaces, and buildings. As usual, at that time, male family members chose political and military careers and launched companies that developed settlements and provided employment for residents. In the meantime, the female members of the family have been realized on a charitable basis: to help children, orphans, and the poor, to care for the sick, and to support the churches. As I have already mentioned, the aim of my thesis is to search for the footprints of the Mikes family and to present two centuries of their work, which greatly boosted Felsőháromszék. As I mentioned before, my thesis aims to seek the footprints of the Mikes family and present two centuries of their work, which greatly stimulated Felsőháromszék.

In the first chapter, I present the noble families of Felsőháromszék in the light of their church and community building. The castles of the aristocratic families are still in the region: The Apor family's castle in Altorja, and the Kun family's castle in Szentkatolna. We only have legends about the the Basa family's castle in Zabola. In addition to the brief introduction to the family, I also talked about the kind of community-building work we know about and the footsteps they left for posterity. The history of the Basa family seems to be interesting, as there is no actual building, but we know several legends and locations about Tamás Basa, the chief captain of Háromszék. The family line remained as they married the Mikes, Bethlen, and Kun families.

In the second chapter, I introduce the family members of the Mikes family from Zabola, those who were active in the nineteenth and twentieth centuries. As I mentioned at the beginning of the summary, men were active in the political and military spheres, whereas women followed the path of charity. In the subsection *'In the name of the War of Independence!'*, I followed the three Mikes counts during the Hungarian Revolution of 1848. János worked as commander-in-chief and organizer of the military guard together with Benedek, and they spoke several times in the parliaments in favor of the creation of the union. By the end of his military career, Colonel Kelemen developed the cavalry squadron with Gergely Bethlen. Among the three of them, he was the one who fell victim to the revolutionary conflict. After his retirement, János made friends with Ferenc Deák and led an active social life. Benedek's name also appeared in later

chapters, as he started several businesses in Zernye, near Zabola, in the castle park, in Sepsibükszád, and he did not withdraw his support from the Catholic Church.

In the chapter entitled '*Construction Enterprises*' I specifically covered the enterprises of Benedek Mikes and his son Ármin. Benedek's sawmill and his wife's school provided help to the workers and their children, which was especially important in that period. The glass factory resulting from his second marriage also held a leading position for many years. The prosperity of these enterprises became richer when Ármin speeded up the production process with the help of steam engines. In the chapter, I also covered the development of the castle grounds, and the purpose of use of the buildings then and now. The Roman Catholic church, which is still standing today, was also able to be built thanks to Benedek's auxiliary activities. Ármin's enterprises served a different purpose: by breeding noble, purebred horses, he also provided teeth to the royal court. Furthermore, he established a wildlife park, so the number of visitors multiplied. For this purpose, a luxury stable was built, which now serves as an event hall. He did a unique job with the development of electricity, because it was the first power plant in the area at the time. Together with his wife, Klementina, they founded a weaving factory, which provided employment opportunities for local women and became so famous that they also had showrooms abroad.

The "mother of orphans" was not left out either. Ármin's wife Bethlen Klementina does tireless work among those in need. In the beginning, baroness Szentkereszty and Stephanie managed the baroness's institution, and then she founded her own orphanage in Zabola. This building now welcomes children as an elementary school. The weaving factory also received orphans, as the purpose was to teach them to become housewives. The purpose of each of their community steps was to develop and help.

In the fourth sub-chapter, I present the work of Szombathely county bishop János Mikes. Although he was born in a mixed marriage, he did not abandon the Roman Catholic faith. After his theological studies, he began his work as a priest and tirelessly built and developed every place where he served. He received his title of deacon in Székelyudvarhely, where he did not forget to support children and the poor in addition to the developments. During his upward career, he received the appointment of county bishop in Szombathely, so he was an active participant and shaper of church councils. He also worked to heal the physical and mental wounds caused by the World War: he supported broken families and established a hospital and a school in his castle. Some Transylvanian noble families also received shelter with him during the

decree. His work did not disappear without a trace, as he has a great cult following in Szombathely.

In my thesis, I dealt with the analysis of the family crest. The different symbols show the virtues of the family who lived for many centuries.

The last chapter has a symbolic title: *Inherited Work*. My goal was to provide the reader with a brief introduction to the lives of the heirs who are still alive today and the details of their work. My conversation with Katalin Mikes and the other published interviews were appropriate for this. These gave us a broad picture of the eviction in 1949 and the events in the labor camps. I tried to present the feelings and disappointments of the "chosen" in addition to concrete and quick events. This chapter of the life of the families with large estates was the same, they had to start over after liberation. Recovering the property was a problem for several years, and due to the neglected buildings, they had to start over from the beginning of the centurion work of their predecessors.

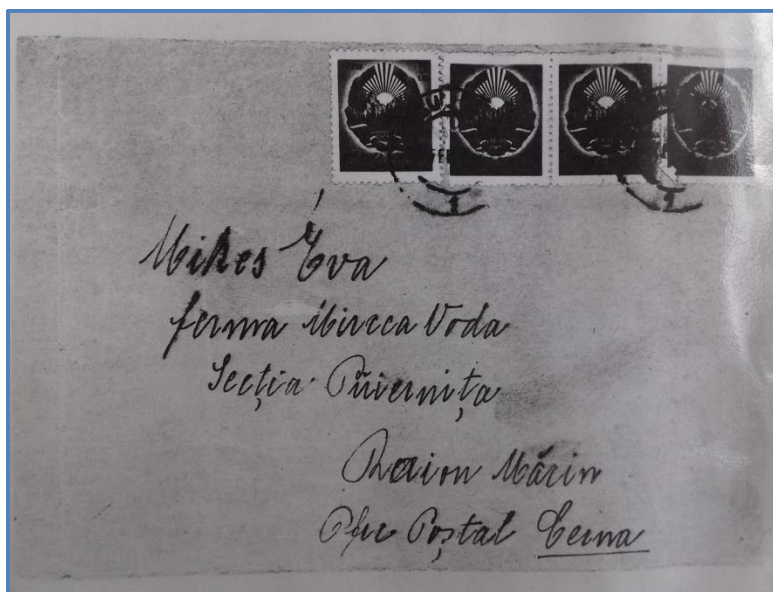
The main driving force behind my research was the tribute to the noble family of my hometown. I think it is important to remember those who shaped our settlements over the centuries and did such a good job that you can find their footprints. The thesis is the result of several years of work, as due to the library and archive burned during the nationalization, there are even now obscure parts that would require further research. In addition to ethnographic research literature, I also used contemporary articles to provide a proper presentation. Furthermore, the story and research of Katalin Mikes was essential. She also worked tirelessly searching for his ancestors. He handed over the found documents to me, without which the thesis would not have been possible or would have been much poorer.

Függelék

(1.) A Mikes család címere:

1. In. PÁLMÁNY József: *Háromszék vármegye nemse családjai*, Sepsiszentgyörgy, 1902. 306.
2. Domborcímer a Luxusistálló homlokzatán (saját felvétel, 2020.08.24.)

(2.) Mikes Éva levelének borítékja a csirkefeldolgozó üzemből
(A Mikes család archívumából, 2020.08.24.)

Bibliográfia

a. Szakirodalom

1. *Aport Vilmos Naplói*, I. köt. Kiad. SOÓS Viktor Attila. Győr, 2005, A Győri Egyházmegye Kiadványai. (Források, feldolgozások, 2)
2. BAKÓ Balázs: *Gróf Mikes János, a szombathelyi egyházmegye püspök*, Doktori Disszertáció. Budapest, 2013.
3. BALOGH László: *Történelem a homlokráncban. Gidófalva, 1950*, Sepsiszentgyörgy, 2000.
4. BARTOS Jenő: *Zabola és környékének története*, Tapolca, 1996.
5. BECZÁSY István: *Bekerítettélet*, Nagyvárad, 1995.
6. BIRÓ Vencel, BOROS Fortunát: *Erdélyi katolikus nagyok*, Kolozsvár, 1941.
7. CSIKÁNY Tamás: *Honvédtűzérés az 1848-49-es szabadságharcban*, Budapest, 2000.
8. DERZSY András: *Gróf Mikes János székelyudvarhelyi főesperes*, Székelyudvarhely, 2011.
9. Dr. BORBÁTH Dániel: *A zabolai "Gróf Mikes Árminné szül. Behtlen Tima grófnő árvaháza"*, 1972. (A Mikes család archívumából)
10. JAKAB Elek: *Kolozsvár története*, III. kötet. Budapest, 1888.
11. NAGY Botond: *Székelyföld gazdasági fejlődése a 19. század második felében: határszéli gazdasági környezet és üzleti modellek háromszéken*, Doktori disszertáció. Budapest, 2016.
12. OLÁH- GÁL Elvira: *Nobile Officium. Az erdélyi magyar történelmi családok XX. századisorsa*, H.n., 2016.
13. POZSONY Ferenc: *Zabola. Egy polgárosult orbaiszéki falu kulturális öröksége*, Sepsiszentgyörgy, 2012.
14. POZSONY Ferenc: *Zabola. Száz Magyar falu könyvesháza*, Budapest, 2007.
15. SÜLI Attila: *Erdélyi arisztokrata sors a "csudák évében". A gróf Mikes család tagjainak szerepe az 1848-49-es forradalomban és szabadságharcban*, Kolozsvár, 2014.
16. SZÉCHENYI Kinga: *Megbélyegzettek. A kitelepítések tragédiája*, Pomáz, 2008.
17. SZEKERES Attila István: *Patrimoniul heraldical județului Covasna*, Arcuș, 2015.
18. SZÉKELY László: *Emlékezés Mikes János gróf szombathelyi megyéspüspökről*, Vassilvág, 2009.
19. SZÉLL Kálmánné Vörösmarty Ilona: *Emlékeim Deák Ferenc politikai és magánéletéből*, Budapest, 1925.

20. TÓTH-BARTOS András (szerk.): *Bartos Jenő emlékkönyv*, Zabola, 2018.
21. TÓTH Szabolcs Barnabás (szerk.): *Szentkereszty Stephanie Emlékkönyv*, Sepsiszentgyörgy, 2013.

b. Tanulmányok

1. BAKÓ Balázs: *Gróf Mikes János püspök élete és munkássága. Az egyháztörténet szemével*, In. SZÉKELY: Emlékezés Mikes János.
2. BAKÓ Balázs: *Mikes János életpályája*, In. BAKÓ Balázs– PÁL Ferenc (szerk.): *Tanulmányok gróf Mikes János szombathelyi megyéspüspökről*, Szombathely, 2015.
3. BALATON Petra, REISZ T. Csaba: *A székelyföldi ipari akció*, *Levélári Közlemények*, 77. évf. (2006) 2.sz.
4. BÁLINT Olga: *Az "újraélesztett" Szentkereszty Stephanie Egyesület*, In. *Szentkereszty Stephanie Emlékkönyv*.
5. CSEREY Zoltán: *Üveggyártás Háromszéken a 17-20. században*, In. NÉMETH Györgyi (szerk.): *Manufaktúrák Magyarországon, Manufaktúratörténeti Konferencia Miskolc*. 1989.
6. CSINTA Samu: *Gróf Mikes Katalin, Traumák és csodák közötti hídon*, In. *Nőileg magazin*. 2021, 11. évf.
7. DEMETER Sámuel: *Gróf Mikes Benedek*, In. MÁLIK József (szerk.): *A Nemere nagy naptára a közönséges 1881-ik évre*, Sepsiszentgyörgy, 1881.
8. DIMÉNY Attila: *Az Erzsébet Árvaleány-nevelő Intézet első harminc éve az árvaház-alapító Bárány Szentkereszty Stephanie elnöksége alatt (1872-1902)*, In. *Szentkereszty Stephanie Emlékkönyv*.
9. FEJÉR Tamás: *Orbaiszék a 16. századi erdélyi Királyi Könyvekben*, In. Kinda István, Pozsony Ferenc (szerk.): *Orbaiszék változó társadalma és kultúrája*, Sepsiszentgyörgy, 2007.
10. IOCHOM István: *"Kitelepítettek Dobrudzsába"- A dálnoki Beczásy Tánya emlékezik*, In. *Előretolt helyőrség*, 2019.05.13.
11. LENKEFI Ferenc: *Szalay Elek visszaemlékezései 1848-49-re*, *Hadtörténeti Közlemények*, 106. évf. (1993) 1.sz.

12. POZSONY Ferenc: *A ház- és lakáskultúra változása a háromszéki Zabolán*, In. BERENCZKI Ibolya– SÁRI Zsolt (szerk.): *Ház és Ember*, Szentendre, 2017. (A Szabadtéri Néprajzi Múzeum Évkönyve, 28–29.)
13. TÓTH Krisztina: *Adalékok Mikes János püspök lemondásához*, In. BAKÓ, PÁL: *Tanulmányok gróf Mikes János szombathelyi megyéspüspökről*.

c. Sajtó

1. *Az Ujság*, 1907.11.17.
2. *Budapesti Közlöny*, 1910.02.
3. *Brassói Lapok*, 1910.11.04.
4. *Itt-Ott*, 32. évf. (1999) 2.sz.
5. *Kolozsvári Híradó*, 26.sz. 1848.07.14.
6. *Magyar Polgár- Kolozsvár*, 1902.08.12.
7. *Nemere*, 1879.01.01.
8. *Nemere*, 1879.03.16.
9. *Nemere*, 1883.09.20.
10. *Nemzet*, 1897.6.09.
11. *Székely Hírmondó*, 2021.11.16.
12. *Székely Nemzet*, 1898.06.01.
13. *Székely Nemzet*, 1896.12.14.
14. *Székely Nemzet*, 1899.06.07.
15. *Székely Nemzet*, 1901.01.14.
16. *Székely Nemzet*, 1902.08.06.
17. *Székely Nemzet*, 1902.09.04.
18. *Székely Nemzet*, 1905.09.04.
19. *Székely Nép*, 1910.10.01.
20. *Székely Nép*, 1914.10.27.

d. Internetes források

1. BÍRÓ Blanka: *Többségi tulajdonos lett a zabolai Mikes család leszármazottja a kézdivásárhelyi Secuiana cégcsoportban*, In. Székelyhon.ro. 2021.10.28.

- <https://szekelyhon.ro/aktualis/tobbsegi-tulajdonos-lett-a-zabolai-mikes-csalad-leszarmazottja-a-kezdivasarhelyi-secuiana-cegcsoportban> 2023.05.15.
2. CSINTA Samu: *Gróf Mikes Ármin, a különutas vállalkozó*, In. Nőileg magazin. 2021.08.31. <https://noileg.ro/grof-mikes-armin-a-kulonutas-vallalkozo/> 2023.04.15.
 3. CZEGLÉDI Fanni: “Azt gondolták, aranybörönddel jövünk” – *hogyan él egy gróf 2018-ban*, In. Élet+Stílus. 2018.12.13.
[https://hvg.hu/elet/20181213 Gregor Roy Chowdhury Mikes Mikes család kastely birtok Spektrum Volt egyszer egy Vadkelet Zabola](https://hvg.hu/elet/20181213_Gregor_Roy_Chowdhury_Mikes_Mikes_csalad_kastely_birtok_Spektrum_Volt_egyszer_egy_Vadkelet_Zabola) 2023.02.14.
 4. *Gróf Mikes Ménes története*, In. Zabola Estate honlapja. <https://www.zabola.com/grof-mikes-menes-tortenete> 2023.05.14.
 5. *Háromszéki Kúriák és Kastélyok Egyesület*, <https://kuriak.ro> 2023.02.15.
 6. JÓZSEF Álmos: *Erdővágás a Zernye aljában*, Hírmondó.ro. 2018.06.15.
<https://www.hirmondo.ro/kultura/erdovagas-a-zernye-aljaban/> 2023.04.15.
 7. KÁDÁR József: *Szolnok-Doboka vármegye monográfiája. II. Debrek*, <https://mek.oszk.hu/04700/04755/html/142.html> 2023.04.10.
 8. KENYERES Ágnes (főszerk.): *Magyar Életrajzi Lexikon*, I. kötet. In. Arcanum.
https://adt.arcanum.com/hu/view/MagyarEletrajziLexikon_1/?query=kun+kocsard&pg=1045&layout=s 2023.02.20.
 9. KISGYÖRGY Tamás: *Mikes-kert, Kripta-allé*, Részlet: *Életem Háromszék- Boldog békeidők műből*. In. Háromszék.hu. 2011.09.03.
<https://www.3szek.ro/load/cikk/42143/mikes-kert-kripta-alle> 2023.04.20.
 10. LÉSTYÁN Ferenc: *Megszentelt kövek. A középkori erdélyi püspökség temploma*, Kézdi főesperesség- Zabola. <http://mek.oszk.hu/04600/04684/html/157.html> 2023.02.15.
 11. MÉNESSY Kinga Kitty: *Mikes-birtok, a zabolai csodavilág*, 2019.08.14. <https://mikes-birtok-a-zabolai-csodavilag/> 2023.05.14.
 12. NAGY Imre: *Életének 102. évében elhunyt báró Apor Csaba*, In. Maszol.ro. 2023.02.13.
<https://maszol.ro/belfold/Elhunyt-baro-Apor-Csaba> 2023.03.02.
 13. NAGY Iván: *Magyarország családai czimerekkel és nemzékrendi táblákkal*, I. kötet. In. Arcanum. <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Nagyivan-nagy-ivan-magyarorszag-csaladai-1/elso-kotet-2/basa-csalad-zabolai-6E7/?list=eyJmaWx0ZXJzIjogeyJNVSI6IFsiTkZPX0tPTlIfTmFneWI2YW5fMSJdfSwGI nF1ZXJ5IjogInphYm9sYSJ9> 2023.02.15.

14. NÉMETHY Mária: *Tragikusan hunyt el Mikes János püspök Répcseszentgyörgyön*, In. Vas Megyei Hírportál. 2021.04.04. <https://www.vaol.hu/hetvege/2021/04/tragikusan-hunyt-el-mikes-janos-puspok-repcseszentgyorgyon> 2023.06.05.
15. OLÁH-GÁL Elvira: *A mérnöki cím munkám eredménye, a bárói cím kötelezettség. Beszélgetés altorjai báró Apor Csabával*, In. Székelyföld-Kulturális folyóirat, 2009.10.01., 13.évf., 10.sz. https://adt.arcanum.com/hu/view/SzekelyfoldCsikszereda_2009/?query=nobile+officium&pg=1869&layout=s 2023.02.15.
16. ORBÁN Balázs: *A Székelyföld leírása. Háromszék*, <https://mek.oszk.hu/04800/04804/html/> 2023.02.20.
17. ORBÁN Balázs: *A Székelyföld leírása. Történelmi, régészeti, természetrajzi és népismereti szempontból*, Pest, 1868. Zabola. <https://mek.oszk.hu/04800/04804/html/134.html> 2023.02.05
18. PAPP Irma: *Árván és özvegyen a két világháborúban*, Háromszék.ro 2022.01.20. <https://www.3szek.ro/load/cikk/147253/arvan-es-ozvegyen-ket-vilaghaboruban> 2022.11.06.
19. PÁLMÁNY József: *Háromszék vármegye nemse családjai*, Sepsiszentgyörgy, 1902. https://adt.arcanum.com/hu/view/CsaladHely_CsaladokMegye_HaromszekvmNemesCsaladai_Palmay/?pg=0&layout=s 2023.02.15.
20. PERGER Gyula: *Mikes János püspök élete és munkássága*. In. Martinus.hu. 2006.11.24. <https://www.martinus.hu/hirek/391/mikes-janos-puspok-elete-es-munkassaga> 2023.05.25.
21. PÉNZES Lóránd: *Ki volt Szentkereszty Stefánia, Háromszék nagyasszonya?* Romkat.ro. 2022.05.27. <https://romkat.ro/2022/05/27/ki-volt-szentkereszty-stefania-haromszek-nagyasszonya/> 2022.12.15.
22. POLGÁRMarianne: *Címerek, címerábrázolások. Képzelt lények a heraldikában*, http://web.axelero.hu/kesz/jel/05_05/cimerek.html 2023.06.05.
23. SAS Péter: *A zabolai Mikes-kastély leltárai*, Művelődés.ro <http://www.muvelodes.ro/index.php/Cikk?id=1297> 2022.12.15.
24. *Sepsibükszád, Gyulafehérvári Római Katolikus Érsekség.* <https://ersekseg.ro/hu/papiadatla%20p/217?q=templom/796> 2023.05.15.

25. *Tamási Áron Gimnázium (Egykori Római Katolikus Főgimnázium, Székelyudvarhely)*, In. Adatbank.ro. <https://lexikon.adatbank.ro/muemlek.php?id=303> 2023.05.25.
26. *Zabola*, Gyulafehérvári Katolikus Érsekség. <https://ersekseg.ro/hu/templom/878> 2023.04.15.

e. Szóbeli források

Interjú gróf Mikes Katalinnal. (2020.08.24.)

Interjú Bodó Jánossal. (2023.05.20.)

Declarație pe proprie răspundere

Subsemnatul/a *Bodó Imola-Kinga* declar că Lucrarea de licență/ disertație pe care o voi reprezenta în cadrul examenului de licență la Facultatea de *Teologie Romano-Catolică* a Universității Babeș–Bolyai, în sesiunea *iulie 2023*, sub îndrumarea *Dr. Nóda Mózes* reprezintă o operă personală.

Menționez că nu am plagiat o altă lucrare publicată, prezentată public sau un fișier postat pe Internet. Pentru realizarea lucrării am folosit exclusiv bibliografia prezentată și nu am ascuns nici o altă sursă bibliografică sau fișier electronic pe care să le folosit la redactarea lucrării.

Prezenta declarație este parte a lucrării și se anexează la aceasta.

Data,
22.06.2023.

Nume și prenume,
Bodó Imola-Kinga

